

Borbe za Livno u travnju 1992. godine - prilog istraživanju

DAVOR MARIJAN
Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Croatian Institute of History, Zagreb
E-mail: dmarijan66@gmail.com

UDK: 355.4(497.15 Livno)"1992"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 1. ožujka 2021.
Prihvaćeno: 29. lipnja 2021.

Sažetak

Tema rada jesu borbe za općinu Livno u travnju 1992., odnosno neuspješan napad Kninskoga korpusa Jugoslavenske narodne armije i srpske Teritorijalne obrane na hrvatsku obranu. Riječ je o zbivanju od strateškoga značenja, jednom od nekoliko sličnih iz toga mjeseca koji su omogućili teritorijalni i politički opstanak Bosne i Hercegovine. Republici Hrvatskoj ta je obrana osigurala zaleđe u srednjoj Dalmaciji i bila osnova za operacijski niz 1994. i 1995. koji je doveo do oslobađanja okupirana teritorija sjeverne Dalmacije. Usprkos značenju, arhivski izvori za ove borbe vrlo su skromni i fragmentarni pa je oko borbi niz nepoznanica. Ovo je pokušaj da unesemo više svjetla u tu problematiku.

Ključne riječi: Livno; Bosna i Hercegovina; rat; Hrvatsko vijeće obrane; Kninski korpus.

Fights for Livno in April 1992 - contribution to the research

Original scientific article

Received: 1 March 2021

Accepted: 29 June 2021

Summary

The subject of this paper is the attack of the Yugoslav National Army Knin corpus and Serbian Territorial defence on the municipality of Livno in April 1992. Those were in fact two attacks, the first on 13 April 1992 in direction Glamoč - Livno and the second on 23 April in direction Bosansko Grahovo - Livno. Both attacks were successfully repelled by the crucial help of smaller reinforcements from Croatia. This event was also of strategic importance, because it was one of three successful defences from April 1992 that enabled territorial and political survival of Bosnia and Herzegovina. Despite its significance, archive sources for these fights are very modest and fragmented, because of what there are many unknowns regarding the fights. Thus, this paper is written with the intention to shed light on the event crucial for the course of war in Bosnia and Herzegovina and end of war in Croatia in 1994 and 1995.

Keywords: Livno; Bosnia and Herzegovina; war; Croatian Defence Council; Knin corpus.

Istraživački problem

Borbe za općinu Livno u travnju 1992., odnosno hrvatska obrana od napada Kninskoga korpusa Jugoslavenske narodne armije (JNA) i srpske Teritorijalne obrane (TO) iz Glamoča i Bosanskoga Grahova jedna su od nekoliko borbi iz travnja 1992. koje su presudno utjecale na tijek rata u Bosni i Hercegovini. Izvori koje sam prikupio u dvadeset godina istraživanja Domovinskoga rata tek dijelom rasvjetljavaju te borbe pa valja istaknuti da nema zbivanja kao ovo koje je toliko značajno, a za koje postoji tako malo izvornih dokumenata sukobljenih snaga. U Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskoga rata nalazi se tek poneki dokument Kninskoga kor-

pusa o napadu na Livno u travnju 1992. Poneki podatak o djelovanju JNA može se naći i na službenoj web stranici Međunarodnoga kaznenog suda u Haagu.¹ Nekoliko dokumenata JNA godinama je bilo dostupno na nekadašnjoj web stranici generala Slobodana Praljka.² Stanje s izvorima hrvatske strane još je lošije, tek nekoliko fragmentarnih izvješća u arhivskim fondovima postrojbi Hrvatske vojske (HV). Hrvatsko vijeće obrane (HVO) tek se stvaralo što je utjecalo na manjak dokumenata. Nekoliko sam dokumenata dobio od sudionika i osobnih arhiva i to su oni kojima u napomenama nisam naveo mjesto pohrane. Borbe su raščlanjene sukladno dostupnim izvorima, objavljenom literaturom i izjavama nekoliko sudionika pa smatram da je ovo solidna osnova za daljnja istraživanja. Na kraju sam problematizirao i činjenicu zašto se obrana Livna ignorira u bošnjačkim i srpskim prikazima rata u Bosni i Hercegovini.

Kontekst borbi

Svaki temeljiti osvrt na rat u Republici Hrvatskoj uključuje i ulogu Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine (SR BiH) u njemu. Njezin je teritorij koristila JNA za operacije protiv Hrvatske i logističko osiguranje rata, a velik broj vojno sposobnih građana sudjelovao je u ratu u svojstvu pričuvnika JNA ili Teritorijalne obrane. Početkom listopada 1991. u sklopu napada na Dubrovnik i šire zaleđe stradala su hercegovačka sela s hrvatskim stanovništvom u Popovu polju što je prošlo bez adekvatnih reakcija političkoga vodstva SR BiH. To se vrijeme pamti po izjavi muslimanskoga čelnika i predsjednika Predsjedništva SR BiH Alije Izetbegovića da to nije njihov rat, što, unatoč svim naknadnim reinterpetacijama, ne znači ništa drugo nego da to nije muslimanski rat nego rat Hrvata i Srba.³ Početkom siječnja 1992. potpisano je primirje između JNA i Republike Hrvatske i u nekoliko sljedećih mjeseci JNA je s okupiranoga teritorija Hrvatske izvukla

1 Sudski spisi Međunarodnoga kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (dalje: MKSJ), <http://icr.MKSJ.org/bcs/mainb.aspx?e=viu0cc45y4xdzf55asuydkm0>.

2 Nekoliko izvješća Kninskoga korpusa JNA nalazilo se u četiri oveća "fajla" dokumenata, raznoolikih po sadržaju i stvarateljima i koji su snimljeni bez velike koncentracije. Dokumenti Kninskoga korpusa su u formi strogo povjerljivih brzojavki koji su slani nadređenoj Komandi 2. vojne oblasti u Sarajevu. Za dio tih dokumenata pronašao sam izvornike u arhivskom fondu 9. korpusa u Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskoga rata (dalje: HMDCDR).

3 IVICA (Ivo) LUČIĆ, *Uzroci rata. Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*, Despot infinitus, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2013., str. 329-332.

dio svojih efektivna u BiH i pripremila se za novi rat koji je eskalirao početkom travnja 1992. U travnju su ozbiljan otpor u BiH srpskim snagama pružili pretežno Hrvati uz pomoć iz Hrvatske. Težište toga otpora bilo je u Bosanskoj Posavini, zapadnoj Hercegovini i jugozapadnoj Bosni. U Bosanskoj Posavini pobjedom kod sela Gornje Kolibe 16. travnja hrvatske su snage spriječile izlazak srpskim snagama na rijeku Savu i zauzimanje Bosanskoga Broda. To je srpskim snagama uspjelo tek početkom listopada, gotovo pola godine kasnije. U zapadnoj Hercegovini postrojbe Hrvatske vojske (HV) iz Operativne zone Split u borbama od 11. do 16. travnja spriječile su izlazak srpskih snaga u cjelini na rijeku Neretvu pobjedom na prijevoju Stolovi između Stoca i Neuma. U jugozapadnoj Bosni hrvatske su snage od 3. do 10. travnja poražene u borbama za Kupres, da bi potom uspješnom obranom Livna od 13. do 23. travnja stabilizirale spomenuto bojište, što je tema ovoga članka. S ta tri uspjeha, dok je istovremeno muslimansko političko rukovodstvo, bez znanja i sudjelovanja Hrvata, pregovaralo i pokušavalo postići dogovor s JNA da se ona transformira u bosanskohercegovačku vojsku u kojoj bi nekoliko muslimanskih generala bili komandanti, stvorena je osnova za opstanak BiH kao zemljopisnoga i političkoga pojma. Republika Hrvatska je istovremeno osigurala svoje zaleđe na dijelu od Sinja do Metkovića i stvorila osnovicu za kasnije oslobađanje sjeverne Dalmacije.⁴

Rat u jugozapadnoj Bosni 1992. godine obilježile su borbe u općinama Kupres, Tomislavgrad i Livno. Livno je značajno prometno čvorište prema Dalmaciji, zapadnoj Hercegovini, te zapadnoj i središnjoj Bosni, a bilo je i najveća općina u SR BiH u kojoj je većinsko stanovništvo bilo hrvatske nacionalnosti. U jugozapadnoj Bosni granica između područja naseljenih većinskim Hrvatima i Srbima prolazila je kroz općine Livno i Kupres. Ujesen i zimu 1991. tijekom rata u Hrvatskoj sela Donji Rujani i Čelebić prema Bosanskom Grahovu postali su etnička granica i crta dosega jurisdikcije općinskih tijela vlasti u Livnu. Međunacionalna crta prema Glamoču poklapala se s općinskim granicama. Sjeverozapadno i sjeverno od međunacionalne crte bila su naselja sa srpskim stanovništvom u Bosanskom Grahovu i Glamoču, a južno, istočno i jugoistočno područje s izrazitom hrvatskom većinom u Livnu, Tomislavgradu i Prozoru, kao i dalje prema jugoistoku u zapadnoj Hercegovini.

4 ALIJA IZETBEGOVIĆ, *Sjećanja. Autobiografski zapis*, TKD Šahinpašić, Sarajevo, 2001., str. 114-115; DAVOR MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2018., str. 85-97, 103-104.

U jugozapadnoj Bosni nije bilo mirnodopskih snaga JNA. U prosincu 1991. iz Šibenika je u Bosanski Petrovac, a potom u Drvar premješteno naoružanje i oprema 11. brigade mornaričkoga pješastva koja je početkom 1992. preustrojena u 11. motoriziranu brigadu 9. korpusa iz Knina.⁵ Tako je nastao novi garnizon JNA uz one postojeće mirnodopske u Kninu, Bihaću, Prijedoru, Banjoj Luci i Travniku.⁶

Po odredbama Vanceova mirovnog plana od 23. studenoga 1991. JNA je imala obvezu povući se iz Hrvatske, a teritorij pod njezinim nadzorom preuzeti zaštitne snage Ujedinjenih naroda. To je uključivalo i crtu razdvajanja prema hrvatskim snagama.⁷ U svezi te obveze general-major Ratko Mladić, komandant Kninskoga korpusa potkraj veljače i u ožujku 1992. napisao je nekoliko naredbi čija je svrha bila pronaći adekvatna mjesta za smještaj postrojbi Kninskoga korpusa u jugozapadnoj i zapadnoj Bosni. Velik dio tih snaga planirao se premjestiti u šire područje Bosanskoga Grahova i Glamoča. Samo je manji dio tih planova realiziran i najkasnije od 3. travnja u Glamoču je bio inženjerijski bataljun 11. motorizirane brigade.⁸ Najave izvlačenja Kninskoga korpusa u jugozapadnu Bosnu bile su poznate i nisu s odobravanjem primljene kod nesrpskoga stanovništva na tom području.⁹ Prema izvješću Okružnoga štaba TO Bihać,

5 Hrvatska (dalje: HR) - HMDCDR - fond 7, 9. korpus JNA (dalje: 7), kutija (dalje: k.): 8: Komanda 9. korpusa, Redovni borbene izveštaj, str. pov. br. 4-227 od 20. 1. 1992.; IVAN BRIGOVIĆ, "Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine", u: *Časopis za suvremenu povijest*, 43, Zagreb, 2/2011., str. 440-441.

6 MKSJ: Komanda 2. vojne oblasti, Referat o stanju borbene gotovosti, str. pov. br. 09/63-26 od 23. 1. 1992.

7 DAVOR MARIJAN, *Slom Titove armije. JNA i raspad Jugoslavije 1987.-1992.*, Golden marketing - Tehnička knjiga - Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008., str. 329-338.

8 HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Predlog angažovanja snaga, zahtev, str. pov. br. 24-29 od 24. 2. 1992.; MKSJ: Komanda 9. korpusa, Referat komandantu 2. vojne oblasti o izvršenju priprema za prihvata Mirovnih snaga UN, str. pov. br. 23-47 od 2. 3. 1992.; HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Izviđanje rejona razmeštaja jedinica 9. korpusa, naređenje, str. pov. br. 275-6 od 14. 3. 1992.; HR-HMDCDR-7, k. 1: Komanda 9. korpusa, Zapovest za primopredaju fronta, izvlačenje i razmeštaj na novim lokacijama 9. korpusa, DT br. 275-10 od 18. 3. 1992.; HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, str. pov. br. 23-55 od 3. 4. 1992.

9 Sektor SDB (Službe državne bezbjednosti) Centra službi bezbjednosti Livno, Aktualna sigurnosna saznanja, br. 02-11 od 11. 2. 1992.

srpsko stanovništvo u Glamoču i Bosanskom Grahovu prihvaćalo je "razmjestaj i smještaj jedinica JNA", kao i da su "opredjeljeni da pod jednom zajedničkom komandom" vode "borbu protiv najezde fašizma i ustaštva".¹⁰ Zamisao da se gotovo cijeli Kninski korpus preseli iz sjeverne Dalmacije u jugozapadnu Bosnu ukazuje da bi Livno na taj način bilo ozbiljno ugroženo. Međutim, eskalacija rata u BiH i protivljenje pobunjenih Srba iz Hrvatske da se izvuče glavnina naoružanja i oprema JNA značajno su utjecali na provedbu planova.¹¹

Paralelno s organizacijskim i ustrojbenim pripremama za preseljenje Komanda Kninskoga korpusa vodila je računa i o budućem protivniku, o čemu govori neutemeljena procjena da na teritoriju BiH, između ostaloga i na širem području Livna "locira deo snaga" Zbora narodne garde (ZNG) i Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske (MUP RH), "koji je planski predislociran i podržan od strane najekstremnijih pripadnika" Hrvatske demokratske zajednice (HDZ), Hrvatskih obrambenih snaga (HOS) i Stranke demokratske akcije (SDA). "U cilju sprečavanja mogućeg iznenađenja i gotovosti za efikasno izvođenje dejstava", general Mladić je 24. veljače 1992. komandantu 11. motorizirane brigade naredio da nakon uvida u stanje na terenu predloži angažiranje dijelova brigade na zatvaranju smjerova koji vode prema njezinoj zoni odgovornosti.¹²

Organiziranje obrane Livna

U vrijeme pisanja Mladićeve naredbe iz Livna nije prijetila nikakva ugroza općinama Bosansko Grahovo i Glamoč. Na izborima u jesen 1990. Hrvatska demokratska zajednica odnijela je uvjerljivu pobjedu u Livnu. Općina je od 18. studenoga 1991. bila u sastavu Hrvatske zajednice Herceg-Bosna (HZ HB) čija se obrana sporo realizirala bez ikakve namjere napada na Bosansko Grahovo i Glamoč. U veljači 1992. u Grudama, gradiću u zapadnoj Hercegovini blizu granice s Hrvatskom u kojem je bila moguća sigurna dostava oružja, osnovan je Stožer Herceg-Bosne koji je nastojao uvezati male, slabo naoružane i neorganizirane hrvatske postrojbe od Livna do Stoca i po dubini BiH do Žepča. Stožer se raspao početkom travnja 1992. tijekom

10 MKSJ: Okružni štab TO Bihać, Zahtjev za NVO, str. pov. br. 06/1-1/92 od 18. 2. 1992.

11 D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, str. 397-400.

12 HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Predlog angažovanja snaga, zahtev, str. pov. br. 24-29 od 24. 2. 1992.

borbi za Kupres, a zapovjedna konfuzija počela se popravljati kada je zapovijedanje hrvatskim snagama na Južnom bojištu preuzeo general zbora Janko Bobetko na temelju naredbe hrvatskoga predsjednika Franje Tuđmana od 10. travnja 1992. Bobetko je u Grudama od 15. travnja imao svoje izdvojeno zapovjedništvo (IZM) što je bio početak ozbiljnog i organiziranog ustroja HVO-a u jugozapadnoj i središnjoj Bosni i zapadnoj Hercegovini.¹³ Premda su od jeseni 1991. dijelovi naoružanoga hrvatskog stanovništva u BiH od Livna do Mostara bili u funkciji obrane Hrvatske, s njima je iz Dalmacije postojala slaba koordinacija. Potkraj godine učinjen je dogovor o navodnom zajedničkom zapovjedništvu za koji, za sada, nema dokaza da se uopće pokušao realizirati.¹⁴ Vjerojatno stoga, jer je u dijelu hrvatskih zapovjedništava prevladavala opcija obrane isključivo na republičkim granicama. Zapovjedništva HV-a u Dalmaciji i prije proljetne eskalacije rata u BiH računala su na mogućnost ugroze iz smjera Livna. Prema jednom podatku Glavnoga stožera HV-a od 17. veljače 1992. u srednjoj Dalmaciji, iz smjerova "koji izvode sa Dinare, Livna, Imotskog i Muća" bile su pripremljene dionice puta za rušenje i određene snage da to realiziraju, kao i da se dionice "patroliranjem kontroliraju".¹⁵

Oružje Teritorijalne obrane Livna, uključujući naoružanje i opremu livanjskih poduzeća, oduzeto je 1990. i spremljeno u skladište JNA u Donjem Vakufu. Nedostatak oružja bitno je utjecao na organizaciju obrane koja se dijelom ustroja oslanjala na prostornu strukturu TO-a. U Livnu je bilo i sjedište Okružnoga štaba (jednog od devet te razine u BiH) i Komande 13. hercegovačke partizanske brigade TO-a. Oružje je nabavljano uglavnom po privatnim i stranačkim kanalima i plaćalo se velikim iznosima novca.¹⁶ Prva bitnica minobacača 120 mm za obranu Livna pribavljena je 1. ožujka, a nakon izobrazbe od 7. do 11. ožujka s posadama su zaposjednuti vatreni položaji na crti dugoj oko 80 km. Polovicom ožujka stigao je prvi protuoklopni top 76 mm, a do

13 JANKO BOBETKO, *Sve moje bitke*, Vlastita naklada, Zagreb, 1996., str. 202, 206, 208; DAVOR MARIJAN, *Domovinski rat*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2016., str. 40, 58, 213.

14 MARTIN ŠPEGELJ, *Sjećanje vojnika*, Znanje, Zagreb, 2001., str. 328.

15 HR - Središnji vojni arhiv (dalje: SVA) - Kabinet ministra obrane RH (dalje: KMO): GSHV, Izvješće o obilasku postrojba u OZ Split, kl. 81-92-01/05, ur. br. 5120-04/6-92-11 od 17. 2. 1992.

16 Sektor SDB Centra službi bezbjednosti Livno, Aktualna sigurnosna saznanja, br. 02-11 od 11. 2. 1992.

13. travnja pribavljen je lansirani pult protuoklopnih raketa *Maljutka* i nekoliko novih minobacača 120 mm i obalskih topova.¹⁷

Kao i u drugim dijelovima HZ HB obrana Livna počela je s naoružanim seoskim stražama, a zbog upada snaga Titogradskog i Užičkog korpusa u Hercegovinu 20. rujna 1991. mobiliziran je pričuvni sastav od oko 400 policajaca. Naoružane skupine početkom 1992. združene su u satnije i bojne Teritorijalne obrane Livna, odnosno od 8. travnja HVO-a.¹⁸ Prema izvješću zapovjednika Stožera Herceg-Bosne pukovnika Ante Mikulića od 4. ožujka 1992. u Livnu je bila organizirana brigada TO-a, što je tada bila jedina postrojba te razine u sustavu obrane HZ HB.¹⁹

Početkom 1992. na područje zapadne Hercegovine i jugozapadne Bosne počeli su dolaziti pojedinci iz Specijalnih postrojbi Glavnoga stožera HV-a kojima je zapovijedao general Ante Roso. Njihova nazočnost pojačana je početkom ožujka 1992. kada je u Posušju počelo organiziranje bojne "Knez Branimir" koja je u lipnju postala prva profesionalna postrojba HVO-a Pukovnja "Bruno Bušić". Pukovnik Mikulić žalio se hrvatskom ministru obrane Gojku Šušku što ti pojedinci i skupine ignoriraju njegov Stožer, kao i da negativno utječu na plan i obrambene pripreme.²⁰ U veljači 1992. na područje Livna stigao je i jedan vod od 25 pripadnika IX. bojne HOS-a iz Splita koji je bio organiziran od Hrvatske stranke prava.²¹

17 TOPNICI, "Uzdaju se u Boga i topnike", u: *Livanjski vidici*, 14. 10. 1992., str. 2-3.

18 PETAR BARUN, "Na fronti dugoj 80 kilometara", u: *Livanjski vidici*, 28. 9. 1992., str. 2-3; STJEPAN ŠIBER, *Prevare, zablude, istina: ratni dnevnik 1992.*, Rabić, Sarajevo, 2000., str. 29; MESUD ŠADINLIJA, *Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine 1986.-1992.*, Univerzitet u Sarajevu, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2013., str. 149-150, 275, 278.

19 Web stranica Slobodana Praljka (dalje: SP): Izvješće pukovnika Ante Mikulića od 4. 3. 1992. o dosadašnjem radu i problemima. Prema jednom novinskom članku iz rujna 1992. brigada je odlukom Ratnoga Predsjedništva livanjske općine osnovana 22. travnja uz napomenu da je "praktično egzistirala još u veljači". P. BARUN, "Na fronti dugoj 80 kilometara", str. 2-3. Glavni stožer HVO-a je zapovijed o osnivanju brigade donio 6. srpnja 1992. Glavni stožer HVO-a, Formiranje brigade "Krešimir 4", zapovijed, str. pov. br. 01-591/92 od 6. 7. 1992.

20 SP: Izvješće pukovnika Ante Mikulića [od 10. 3. 1992.] o aktivnostima u Herceg-Bosni.

21 Snimak razgovora Jurice Jukića zapovjednika IX. bojne HOS-a Tomislavu Šulju dana 15. 1. 2021. Zahvaljujem T. Šulju na ustupljenu snimku.

Paralelno s organiziranjem postrojbi u Livnu je od 10. ožujka 1992. rađeno na inženjerijskom uređivanju crte obrane, težišno na četiri otporne točke: u selima Donji Rujani i Čelebić i na širem području prijevoja Korićina i Borova Glava. Do 7. travnja u Livnu je izrađeno 81 sklonište, 108 bunkera, 2940 metara rovova i 1460 metara spojnih rovova. U jednom izvješću iz lipnja 1992. napisano je da su inženjerci Livna radili i po 16 sati, "te su na dan napada bili prilično spremni. Mnogobrojna skloništa i bunkereri u prva dva dana borbi, te u dugotrajnom djelovanju neprijateljskog topništva, koje je trajalo neprekidno 11 sati su uspješno zaštitili naše borce, te nije bilo ranjenih ni poginulih, iako je bilo mnogo direktnih pogodaka po samim bunkerima i skloništa". U izvješću je zaključeno da je to doprinijelo "da livanjska fronta bude jedna od najstabilnijih, iako smo se tog bojišta najviše pribojavali".²² U inženjerijskim radovima uglavnom je bila angažirana mehanizacija općinskih poduzeća: *Livno-putevi*, *Komunalno* i *Bosna-Livno*.²³ U dnevnom izvješću Komande Kninskoga korpusa od 4. travnja 1992. hrvatske snage na dijelu crte prema Bosanskom Grahovu i Glamoču procijenjene su na "oko 2 bataljona pripadnika 'TO', HOS-a i MUP-a". Konkretno: kod Čelebića na predjelu Barjak uočene su dvije linije protutenkovskih prepreka, jedan minobacač i pet strojničkih gnijezda; u selima Strupnić i Ljubunčić po 60 naoružanih mještana, a u selima Prisap, Priluka, Kablići oko 100 pripadnika ZNG; južno za dva km od prijevoja Korićina oko 60 pripadnika MUP-a i ZNG-a; na Kruškom polju i prijevoju prema selu Dragnjić (odnosno predjelu Strmica) uočen je jedan vod; u Rujanima četa TO-a s vodom protuzračnih topova 20 mm i vodom topova 76 mm; u selima Čaić i Lištani po oko 50 naoružanih ljudi.²⁴

Veliki sigurnosni problem obrani Livna bila je srpska manjina u gradu Livnu i selu Veliki Guber koja je u ožujku 1992. brojala oko 2500 osoba.²⁵ Prema hrvatskim podatcima Srpska demokratska stranka

22 HR-SVA - fond 4. gardijske brigade HV (dalje: 4. gbrHV): Izvješće [pukovnika Darka Budimira] za inženjerijsko utvrđivanje na teritoriji HVO od 10. 2. 1992. do 10. 6. 1992.

23 MLADEN KONTA, "Neprobajni bedem za četnike", u: *Livanjski vidici*, 14. 10. 1992., str. 3.

24 HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Raspored snaga, str. pov. br. 42-51/1 od 4. 4. 1992.

25 MKSJ: Opštinski odbor Srpske demokratske stranke Livno, Informacije iz Livna, br. L-026/92 od 21. 3. 1992.

(SDS) je 4. studenoga 1991. u Livnu organizirala svoj ratni štab.²⁶ U prosincu 1991. i siječnju 1992. slijedilo je naoružavanje u koje je uključeno "više od 90% vojno sposobnih Srba". Potom je 10. siječnja 1992. u Livnu osnovana Srpska skupština općine koja je proglasila svoje pripajanje Autonomnoj regiji Bosanska Krajina. Općinska tijela Livna odluku su odbacila 14. siječnja.²⁷ Početkom travnja hrvatski su obavještajci procjenjivali da u Livnu ima oko 600 naoružanih Srba, a da u selu Guber dežuraju s oružjem.²⁸ Komanda 2. vojne oblasti JNA iz Sarajeva je u prvoj polovici travnja 1992. nekoliko puta u priopćenjima isticala da su Srbi u Livnu taoci i da su osnovani logori za njih. Također je tvrđeno da se u Livnu nalaze tisuće ustaških vojnika što je hrvatska strana smatrala opravdanjem JNA za predstojeći napad na općinu.²⁹

Stanje uoči napada Kninskoga korpusa

Po jednoj reportaži iz *Slobodne Dalmacije* u središtu sela Čelebić u prosincu 1991. postavljen je nadzorni punkt koji su nadzirale uniformirane osobe s obrazloženjem sprječavanja međunacionalnih sukoba.³⁰ Vjerojatno se radilo o postrojbi TO-a, kao i da je tada postavljen punkt i u selu Čaprazlijama na drugoj strani Livanjskoga polja. Postavljanjem nadzornih punktova u Čelebiću i Čaprazlijama zapadni dio općine je, kako je to primijećeno u jednom članku, "praktično izdvojen ispod kontrole legalnih organa vlasti". Kao protumjera postavljeni su hrvatski punktovi prema Bosanskom Grahovu i Glamo-

26 P. BARUN, "Na fronti dugoj 80 kilometara", str. 2-3.

27 MATE FRANJIČEVIĆ, "Pripremanje genocida", u: *Livanjski vidici*, 28. 9. 1992., str. 2-3.

28 SP: Komanda brigade [Livno] od 4. 4. 1992. u 11,00 sati Stožeru za Hercegovinu; SP: Obavještajna informacija s područja općine Livno od 7. 4. 1992. Izvješće je napisano u Imotskom od strane Ante Gudelja.

29 ŽELJKO MAGANJIĆ, "Orkanom po Livnu", u: *Slobodna Dalmacija*, 13. 4. 1992., str. 4; Ž. MAGANJIĆ, "Granate padaju u blizini Livna", u: *Slobodna Dalmacija*, 14. 4. 1992., str. 3; Ž. MAGANJIĆ, "Srbe ugrožava 'JA'", u: *Slobodna Dalmacija*, 21. 4. 1992., str. 3.

30 BORIS DEŽULOVIĆ - ŽELJKO MAGANJIĆ, "Smrt u Čelebiću", u: *Slobodna Dalmacija*, 28. 4. 1992., str. 16-17. Prema popisu stanovništva iz 1991. u Čelebiću je bilo 448 stanovnika od kojih 316 Hrvata i 131 Srbin. *Stanovništvo Bosne i Hercegovine. Narodnosni sastav po naseljima*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1995., str. 168-169.

ču u Rujanima, zapadnom dijelu Čelebića i južno od prijevoja Korićina. Livanjski su se Srbi žalili da im je ograničeno kretanje pa su najavljivali kolektivno iseljavanje. U noći 30./31. ožujka 1992. u Livnu je minirana kavana *Duga*, "inače neformalno mjesto livanjskih SDS-ovaca", što je potkrijepilo naširoko plasiranu tvrdnju o ugroženosti livanjskih Srba. Prema podacima iz rujna 1992. u "istražnom postupku, vlasnik objekta" priznao je da se radi o prijeveri, odnosno insceniranoj eksploziji.³¹

Livno je tada već bilo na korak od rata jer je u sklopu priprema JNA za zauzimanje Kupreške visoravni, general Mladić 30. ožujka 1992. naredio 11. motoriziranoj brigadi da osigura smjer od Livna prema Bosanskom Grahovu.³² Trećega travnja počele su borbe za Kupres što je utjecalo i na stanje u susjednim općinama. Predvečer 3. travnja u području Radetine košare na granici s općinom Glamoč izvidnička ophodnja 1. bojne livanjskoga TO-a susrela je tri manje srpske skupine. "Isti su oko 19,00 sati otvorili vatru na našu patrolu, a kada im je uzvraćeno neprijatelj se povukao."³³

Borbe za Kupres najavile su i mogućnost napada JNA na Livno zbog čega je Skupština općine 4. travnja 1992. uvela izvanredno stanje na području općine.³⁴ Time je civilna vlast u Livnu prešla na "svoju ratnu shemu". Ovlasti Skupštine općine preuzelo je Predsjedništvo Skupštine, a "Izvršni odbor, bez značajnijih promjena u ustroju, pronalazi modalitete za svoju veću djelotvornost u ratnim prilikama". Političko čelništvo općine obrazložilo je da je taj čin bio nužan jer je cijeli "državni sustav" doživio rasap, pa je u mnogim segmentima života i funkcioniranja vlasti, "općinska vlast, htjela to ili ne", morala "preuzeti ovlasti države, jer bi u protivnom došlo do potpunog kolapsa civilnog života".³⁵ Krizni štab Livna je 5. travnja 1992. zbog "izuzetno pogoršane sigurnosno političke situacije na teritoriju općine Livno" od Zapovjedništva OZ Split zatražio slanje jedne desetine opremlje-

31 M. FRANJIČEVIĆ, "Pripremanje genocida", tr. 2-3.

32 HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Naređenje za angažovanje dela 11. mtbr, str. pov. br. 308-1 od 30. 3. 1992.

33 SP: Komanda brigade [Livno] od 4. 4. 1992. u 11,00 sati Stožeru za Hercegovinu.

34 MKSJ: Skupština općine Livno, Odluka, br. 01-023-86/92 od 4. 4. 1992.

35 S. D. T., "Do uspostave redovite vlasti", u: *Livanjski vidici*, 28. 9. 1992., str. 4.

nih izvidnika.³⁶ Glavni stožer HV-a je iz Splita 6. travnja obavješten da je od prislušnog centra "uhvaćena poruka" da "Kupres i Livno u naredna dva dana moraju biti naši", te da se radi o razgovoru vođenu u zoni odgovornosti Kninskoga korpusa s nekim u Beogradu.³⁷ Zapovjedništvo OZ Split je 8. travnja obavijestilo institucije u Zagrebu da su "posljednjih 5 dana pružili braniocima Livna i Kupresa znatnu pomoć u puškama M 48, streljivu", ručnim raketnim bacačima, "protutenkovskim minama, ručnim protuoklopnim bombama i drugim sredstvima".³⁸ Iz OZ Split pomogli su i konkretnije. S obrazloženjem da uvažava interese "dijela ljudstva 4. brigade rodnom iz zapadne Hercegovine", Ivo Jelić, zapovjednik 4. brigade ZNG-a iz Splita 4. travnja zapovjedio je zapovjedniku Samostalne hrvatske udarne satnije da se sljedećega dana javi Stožeru Herceg-Bosne "radi prijema zadatka uključivanja u sustav obrane težišno na pravcu Bosansko Grahovo - Livno".³⁹ Satnija se u dokumentima vodila kao 1. svehrvatska udarna bojna (ili 5. bojna) i s oko 200 vojnika angažirana je u zoni selo Priluka - prijevoj Korićina. Bojna je organizirala nekoliko skupina za dubinsko izviđanje i diverzije u zaleđu srpskih snaga. Zapovjedništvo te satnije, odnosno bojne, organiziralo je dubinsko izviđanje tijekom kojega je u gradu Glamoču 15. travnja poginuo jedan gardista.⁴⁰

Iz Zagreba je 8. travnja 1992. u Livno stigla skupina od 44 studenta koja je razmještena na Korićini i organizirana u dva voda, pješački i protuoklopni.⁴¹ Desetoga travnja u Livno je stiglo i sedam pripadnika postrojbe Specijalne policije MUP RH-a Policijske uprave Zagreb *Alfa* koji su dobili status interventne postrojbe.⁴²

36 HR-SVA - fond Operativne zone Split: Zamolba Kriznog štaba Hrvatske vojske Livno od 5. 4. 1992. Izvješće je potpisao predsjednik Stipe Barać, a netko je na njemu napisao napomenu da su "traženi Livnjaci iz svih postrojbama".

37 HR-SVA - fond Glavnog stožera HV (dalje: GSHV): Vojna pošta 3041-11 Split, kl. SP 833-02/92-06/01, ur. br. 3041-11-01-92-3 od 6. 4. 1992.

38 HR-SVA-GSHV: ZOZ Split, kl. 81/92-02/55, ur. br. 1080-01-92-2 od 8. 4. 1992.

39 HR-SVA-4. gbrHV: 4. brigada ZNG, Zapovjed, SP kl. 8/92-01/95, ur. br. 5124-01-01-92-1 od 4. 4. 1992.

40 *4. gardijska brigada Hrvatske vojske - Pauci*, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Glavni stožer Oružanih snaga RH, Zagreb, 2011., str. 196-198.

41 ANTE ČOLAK - ŠIRAN, "Travanjsko jutro", u: *Livanjski vidici*, 25. 4. 1993., str. 2. Uz ovaj novinski članak prilažem i podatak iz svoga sjećanja.

42 HR-HMDCDR: Transkript razgovora djelatnika HMDCDR s pukovnikom HVO-a i instruktorom specijalne policije MUP RH-a Željkom Mihaljevićem od 11. 2. 2011.; STJEPAN MILKOVIĆ, *Alfe žive vječno!*, Hrvatski memorijalno-

Preimenovanjem u HVO, Općinski štab TO postao je Općinski stožer čiji je zapovjednik bio Sreten Bego, pomorski časnik iz Splita. Obranu Livna preuzeo je uoči srpskog napada zapovjednik Specijalnih postrojbi GS HV, general bojnik Ante Roso s kojim je stigla skupina pripadnika postrojbe. Dvojica od njih, rodom iz Livna, Jure Granić i Ferdo Sučić postavljeni su za zapovjednike obrane Donjih Rujana i Čelebića. Roso je stigao vjerojatno 12. travnja 1992. jer je istoga dana poslao izvješće koje nije konkretno adresirano, premda se može pretpostaviti da je pisano za Matu Bobana, predsjednika HZ HB. Po njegovu izvješću logističko stanje u Livnu bilo je katastrofalno, dominantno oružje bila je puška M-48, a automatskog oružja bilo je u malim količinama. Protuzračna obrana imala je dva prijenosna raketna sustava S-M2 sa šest raketa. Topništva i protuoklopnih sredstava nije uopće bilo, a potpora se sastojala od šest minobacača 120 mm i osam minobacača 82 mm. Roso je tražio žurnu pomoć zbog procjene da u neposrednom okruženju JNA raspolaže sa 64 tenka i s drugim oklopnim vozilima.⁴³ Roso je istoga dana pozvao iz Zagreba pukovnika Antu Gotovinu iz Specijalnih postrojbi GS HV, da sa sobom dovede koliko može vojnika s opremom i oružjem "koji su već bili u borbama (ako je moguće)". Također je tražio topništvo za potporu, protuzračne topove i sredstva veze.⁴⁴ Roso je iz Tomislavgrada 12. travnja povukao bojnu *Knez Tomislav* i prebacio je u selo Ljubunčić. Bojna je bila u sastavu Specijalnih postrojbi GS HV, domicilno iz Zadra i imala je oko 120 vojnika.⁴⁵ Istoga su dana po Rosinoj zapovijedi dijelovi bojne u osnivanju *Knez Branimir* iz Posušja, Širokog Brijega i Ljubuškog dovedeni i smješteni u selu Priluka na raskrižju prometnica od Livna prema Glamoču i Bosanskom Grahovu.⁴⁶ Pre-

dokumentacijski centar Domovinskog rata - Udruga veterana specijalne policije "Alfa", Zagreb, 2013., str. 233-234.

- 43 SP: General - bojnik Ante Roso od 12. 4. 1992., Izvještaj, Livno. Izvješće je supotpisao i Ćiro Grubišić koji je angažiran za organizaciju obrane Hrvatske zajednice Herceg-Bosne; *1. hrvatski gardijski zdruk*, Zagreb, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Glavni stožer Oružanih snaga RH, 2011., str. 373; Izjava bojnika Jure Granića u emisiji HRT-a *Veterani mira* od 13. travnja 2019. Dostupna na www.hrti; Izjava J. J. časnika u Zapovjedništvu 3. bojne HVO-a od 24. 2. 2021.
- 44 SP: General - bojnik Ante Roso od 12. 4. 1992. za pukovnika Antu Gotovinu.
- 45 HR-SVA-KMO: Bojna "Kralj Tomislav" Zadar, Izvješće, br. 157-1HB/92 od 24. 5. 1992.
- 46 Izjava bojnika Mladena Galića, zapovjednika bojne "fra Didak Buntić" dana 14. 3. 2012.

ma izvješću koje je general Roso 13. travnja poslao Mati Bobanu, u Livnu je bilo oko 1000 vojnika raspoređenih u sedam "nekakvih autonomnih malih jedinica koje je nemoguće uvezati". Za stabiliziranje crte tražio je pomoć jedne kompletne operativne brigade HV-a. Njegovo izvješće Boban je prosljedio generalu Bobetku koji je nekoliko dana ranije imenovan za zapovjednika snaga na Južnom bojištu.⁴⁷

Stanje je pogoršao priliv izbjeglica iz Glamoča, a samo u noći 10. travnja stiglo je stotinjak Muslimana iz glamočkih sela. Zapadni su dijelovi livanjske općine 11. travnja raketirani, po procijeni samohodnim višecijevnim lanserom raketa *Orkan*, a zračne su uzbune postale dio svakodnevnog života. Zbog toga je prekinuta nastava u osnovnim i srednjim školama, a dio za borbu nesposobna stanovništva sklonjen je u Hrvatsku.⁴⁸

Hrvatske mjere predostrožnosti bile su posve utemeljene zbog mobilizacije srpskih snaga u Bosanskom Grahovu i Glamoču radi dovođenja 11. motorizirane brigade JNA na razinu propisanu ratnim ustrojem. Jedna četa iz bataljuna TO Bosansko Grahovo je 4. travnja 1992. bila u Čaprazlijama, a vod i desetina vojne policije u sjeverozapadnom dijelu sela Čelebić. U Glamoču je bio inženjerijski bataljun 11. motorizirane brigade, a 5. travnja je od vojnih obveznika odreda TO i Diverzantskog odreda TO Glamoč počela mobilizacija 3. bataljuna iste brigade. Bataljun je nakon mobilizacije imao 437 vojnika i angažiran je na zatvaranju smjera Livno - Glamoč. Prema naredbi generala Mladića od 4. travnja iz 9. bataljuna vojne policije i 9. bataljuna veze iz Knina na prijevoj Korićinu poslana je desetina vojne policije s oklopnim vozilom i desetina veze radi nadzora prometnice Livno - Glamoč.⁴⁹ Za taj je zadatak 6. travnja određen i jedan vod

47 SP: General - boжник Ante Roso od 13. 4. 1992. za M. Bobana.

48 Ž. MAGANJIĆ, "Livno: zračne uzbune", u: *Slobodna Dalmacija*, 11. 4. 1992., str. 4; Ž. MAGANJIĆ, "Jutro uzbuna", u: *Slobodna Dalmacija*, 12. 4. 1992., str. 3; Ž. MAGANJIĆ, "'Orkanom' po Livnu", str. 4.

49 HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Naređenje, str. pov. br. 42-50 od 4. 4. 1992.; HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Raspored snaga, str. pov. br. 42-51/1 od 4. 4. 1992.; HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Naređenje, str. pov. br. 24-59 od 5. 4. 1992.; HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Naređenje, str. pov. br. 24-60 od 5. 4. 1992.; MKSJ: Komanda 9. korpusa, Redovni borbeni izveštaj, str. pov. br. 4-1824 od 5. 4. 1992.; MKSJ: Komanda 9. korpusa, Redovni borbeni izveštaj, str. pov. br. 4-1849 od 6. 4. 1992.; HR-HMDCDR-7, k. 10: Komanda 9. korpusa, Dopuna redovnog borbenog izveštaja, str. pov. br. 4-1909 od 9. 4. 1992.

TO-a. U planovima Kninskoga korpusa bilo je bitno prijevojem Korićinu i sela Čaprazlije i Čelebić držati "po svaku cenu".⁵⁰ Temeljem pretpostavke da je moguć napad hrvatskih snaga na smjeru Livno - Crni Lug - Bosansko Grahovo i Livno - Vrba - Glamoč 11. motorizirana brigada je smjer prema B. Grahovu zatvorila s 1. motoriziranim bataljunom. Glavne snage bataljuna bile su na smjeru selo Sajković - selo Gubin - selo Čaprazlije, a pomoćne na smjeru selo Čelebić - selo Bojmunte - selo Vrbica. Na oba smjera crte bila je po jedna motorizirana četa koje su kao potporu imale minobacače 82 i 120 mm. U selu Gubin bio je vatreni položaj baterije haubica 105 mm. U području zaselka Poparići u selu Provo bio je vod protuoklopnih topova 76 mm namijenjenih za borbu protiv "ustaških oklopnih sredstava" što pokazuje koliko je ozbiljno shvaćen netočan podatak o nazočnosti tenkova u Livnu. Isti zadatak imala je i baterija protuoklopnih vođenih raketa u području Počivala. Sjeverno od sela Radanovci bila je baterija samohodnih topova 76 mm namijenjenih za potporu snaga na prednjem kraju obrane i granatiranju dubine hrvatskih snaga. U području sela Bojmunte smještena je baterija protuzračne obrane čiji je zadatak bila obrana snaga od "eventualnih napada ustaške avijacije iz pravca Splita i Livna".⁵¹

Pojačavanje srpskih snaga u području Sajkovića i Čaprazlija uočio je Odjel sigurnosti 126. brigade HV iz Sinja koji je 9. travnja 1992. predvidio mogućnost napada srpskih snaga na Livno sinkronizirano s djelovanjem na Kupreškoj visoravni.⁵² Podatci prikupljeni elektronskim izviđanjem, što je uključivalo i presretanje razgovora generala Mladića, ukazivali su da se sprema napad na Livno što se i dogodilo 12. travnja kada je napadnuto dalekometnim topništvom.⁵³

50 HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Naređenje, str. pov. br. 42-54 od 6. 4. 1992.

51 HR-HMDCDR-7: Zapovjest za odbranu Komande 1. mtb od 8. 4. 1992. Op. br. 1.

52 HR-SVA-OZS: Odjel sigurnosti 126. brHV od 9. 4. 1992., Stanje na teritoriju BiH.

53 HR-SVA-GSHV: Vojna pošta 1065-3 Split, Redovno izvješće, SP kl. 804-01/92-01/01, ur. br. 1065-3/01-92-255 od 11. 4. 1992.; HR-SVA-GSHV: Vojna pošta 1065-3 Split, Redovno izvješće, SP kl. 804-01/92-01/01, ur. br. 1065-3/01-92-256 od 12. 4. 1992.

Napad na Livno 13. travnja 1992.

Nakon zauzimanja Kupresa Komanda Kninskoga korpusa planirala je zauzimanje Šuice i nastavak napada prema Tomislavgradu i Livnu. Nakon neuspješna napada na Šuicu, najkasnije 12. travnja donesena je odluka za napad na Livno iz smjera Glamoča.⁵⁴ Komanda Kninskoga korpusa je 12. travnja imala obavještajni podatak da su hrvatske snage u Livnu u "rasulu" i da nemaju dovoljno oružja i streljiva. Posebice je naglašeno da nemaju topništva za potporu i protuoklopnih sredstava. Predviđano je da će u sljedećih tri do četiri dana u Livno doći top 130 mm, te nešto sredstava PZO i mina za minobacače 120 mm.⁵⁵ Procjena je bila utemeljena jer je tih dana obrana Livna bila bez ozbiljne topničke potpore pa je trenutak za napad JNA bio izrazito povoljan.

Prema sjećanju generala Vojske Republike Srpske, a u travnju 1992. pukovnika JNA Slavka Lisice, za napad je bila zadužena Komanda 11. motorizirane brigade. Lisica je za napad s Kupresa doveo oklopništvo 9. oklopnog bataljuna (inače ustrojbenog dijela 10. motorizirane brigade iz Mostara) i čete 51. mehanizirane brigade (ustrojbeno iz Pančeva, a koja se od svibnja 1991. nalazila u sastavu jednog oklopnog bataljuna na Banovinini). Te su postrojbe uglavnom bile popunjene ročnim vojnicima. U Glamoču je bio i načelnik Štaba Kninskoga korpusa, pukovnik Savo Kovačević kojeg je Lisica rijetko spominjao, uglavnom po dužnosti što ukazuje na postojanje izdvojena dijela Komande korpusa u gradu s kojega je vođen napad na Livno. Lisica tvrdi i da je općinsko rukovodstvo Glamoča bilo protiv toga napada.⁵⁶ General Mladić se 12. travnja odlučio za napad na smjeru Glamoč - Livno i Šuica - Livno s ciljem "preseći komunikacije koje od Livna vode ka Grahovu i Duvnu, deblokirati srpsko stanovništvo u Livnu i pod udar artiljerije staviti komunikacije koje iz Dalmacije izvode ka Livnu i Duvnu i time sprečiti dovođenje pojačanja ustaškim snaga-

54 U dnevnom izvješću 9. korpusa za 11. travnja i dalje se inzistira na napadajnom smjeru Malovan - Šujica - Livno. HR-HMDCDR-7, k. 10: Komanda 9. korpusa, Redovni borbeni izvještaj, str. pov. br. 4-1961 od 11. 4. 1992.

55 HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Dostavljanje podataka, str. pov. br. 42-58 od 12. 4. 1992.

56 SLAVKO LISICA, *Komandant po potrebi*, MIGP "Vojvodina", Sombor, 1995., str. 105-107.

ma. Na pravcu: s. Čelebić - s. Vrbica i s. Čaprazlije - Donji Kazanci izvoditi odsudnu odbranu".⁵⁷

Prema sjećanjima pukovnika Lisice glavne su snage bile angažirane na smjeru Glamoč - Korićina - Livno, a pomoćne na smjeru selo Dolac - Korićina.⁵⁸ Tvrdnja o napadu smjerom Dolac - Korićina je upitna. Naime, Dolac je selo u jugoistočnom dijelu Glamočkoga polja podno planine Cincar, koje je od prijevoja Korićina, koji se nalazi sjeverozapadno, udaljeno oko osam km zračne linije. Lisica je, čini se zamijenio prijevoj Korićinu s Krug planinom na koju se planiralo izići preko predjela Strmica. Ta mi se pretpostavka čini vjerojatnijom od plana bočnog napada na smjeru Dolac - Strmica - Korićina po planinskom terenu koji nije pogodan za uporabu oklopnitstva.

Na smjeru Glamoč - Korićina - Livno hrvatska crta obrane bila je blizu prijevoja Korićine u predjelu Vučjak samo na dva solidno urađena položaja lijevo i desno od prometnice Livno - Glamoč. Napad u zahvatu prometnice izveden je kada su na položajima bila dva voda 1. bojne HVO-a Livno, pješački i vod minobacača 82 mm 4. brigade ZNG, te desetina IX. bojne HOS-a.⁵⁹ Napad je počeo jakim topničkom pripremom koja je s manjim prekidom trajala nekoliko sati. U napadu su sudjelovale snage 9. oklopnog bataljuna i pješništvo TO Glamoč. Prema izvješću bojne 4. brigade od 20. travnja u pitanju je bilo osam tenkova i oko 200 pješaka. Zapovjedništvo bojne napad je opisalo s nekoliko rečenica:

"Za vrijeme artiljerijskog napada većina pridruženih postrojbi je pobjegla sa položaja, a sa nama je ostalo 30 vojnika iz obrambenih snaga Livna. Mi smo uništili 2 tenka i ubili oko 30 četnika, te nepoznat broj ranili. Napad je odbijen i do danas (20. travnja) nije ponovljen."⁶⁰

Istovremeno su napadnuti položaji na Strmici koje je branilo oko 70-80 pješaka s bitnicom minobacača i protuoklopnom desetinom

57 SP: Komanda 9. korpusa, Redovni borbeni izvještaj, str. pov. br. 4-2040 od 15. 4. 1992. Kod ovog izvješća je vjerojatno grješkom učinjen spoj dva izvješća, pri čemu je prva stranica iz izvješća od 15. travnja, a druga od 12. travnja. Ta, druga stranica je u formi strogo povjerljiva brzopjava primljena u Komandi 2. vojne oblasti i zavedena 12. travnja u 19.10 sati pod brojem 2862. Na toj se stranici nalazi odluka o napadu na Livno.

58 S. LISICA, *Komandant po potrebi*, str. 105-106.

59 Snimak razgovora Jurice Jukića zapovjednika IX. bojne HOS-a Tomislavu Šulju od 15. 1. 2021.; *4. gardijska brigada Hrvatske vojske - Pauci*, str. 198-200.

60 HR-SVA-4. gbrHV: Izvješće I. SHUB-a od 20. 4. 1992.

6. bojne HVO-a. Težište hrvatske obrane bilo je na povoljnim i visokim položajima iznad Glamočkoga polja. Napad je izvela skupina JNA koja se sastojala od voda tenkova 51. mehanizirane brigade, čete pješaka 11. motorizirane brigade i skupine za raščišćavanje prepreka iz putno-mostnog bataljuna 594. inženjerijskoga puka. Skupina je nakon jake topničke pripreme pokušala buldožerom ili rovokopačem (izvješća i očevidci se ne slažu oko vrste inženjerijskoga stroja) zatrpati prekopani put kod Strmice kako bi tenkovi mogli nastaviti napad. Prema izvješću 594. inženjerijskoga puka skupina je zaustavljena zbog kvara tenka, nakon čega je slijedio jak napad hrvatskih snaga i uništenje inženjerijskoga stroja koji je pokušao popraviti put. Prema hrvatskim izvorima i očevidcima, napad je zaustavljen dolaskom pojačanja iz dubine, prvo manje skupine pripadnika specijalne policije "Alfa" iz Livna, a potom protuoklopne skupine bojne "Kralj Tomislav" iz sela Ljubunčića. U višesatnoj borbi uništen je jedan tenk M-84 koji je ostao na bojištu, a drugi oštećeni tenk srpske su snage uspjele izvući u selo Dolac.⁶¹

Neuspjeh napada izazvao je paniku u Glamoču i pripreme stanovništva za iseljavanje što je dobar pokazatelj kako se na lokalnoj razini shvaćao ishod i posljedice napada. Oko smirivanja preplašena stanovništva angažirao se načelnik Štaba Komande 9. korpusa, pukovnik Kovačević i pukovnik Lisica.⁶²

Prema srpskim izvorima u napadu 13. travnja 1992. poginula su četiri vojnika, jedan na prijevoju Korićina, tri na Strmici, a deset vojnika je ranjeno.⁶³ Hrvatske su snage imale jednoga poginulog na Korićini iz 4. brigade ZNG-a, a na Strmici jednoga teže ranjena i jednoga lakše ranjena vojnika.⁶⁴ Za neuspjeh napada pukovnik je Lisica okrivio neimenovana potporučnika, komandira čete 51. mehanizirane bri-

61 HR-HMDCDR-7, k. 57: Vojna pošta br. 4630 Knin, Pogibija vojnika Gostović Radomira Zoran, izvještaj o vanrednom događaju, str. pov. br. 900-1 od 15. 4. 1992.; HR-SVA-KMO: Bojna "Kralj Tomislav" Zadar, Izvješće, br. 157-1HB/92 od 24. 5. 1992.; MARINKO GOTOVAC, "Nismo se uplašili tenkova", u: *Livanjski vidici*, 25. 4. 1993., str. 2; HR-HMDCDR: Transkript razgovora djelatnika HMDCDR s pukovnikom HVO-a i instruktorom specijalne policije MUP RH-a Željkom Mihaljevićem od 11. 2. 2011.

62 S. LISICA, *Komandant po potrebi*, str. 106-107.

63 ĐURO JOSIPOVIĆ, "Kontinuitet koji se nesmiye prekinuti", u: *Glamočki borac*, list 5. lake pješađijske brigade, 1994., str. 2-3.

64 HR-SVA- 4. gbrHV: Izvješće I. SHUB-a od 20. 4. 1992.; HR-SVA-KMO: Bojna "Kralj Tomislav" Zadar, Izvješće, br. 157-1HB/92 od 24. 5. 1992.

gade koji je nakon što su njegovi tenkovi ostali bez zaštite pješaka, povukao postrojbu s crte i iz Glamoča. Iz Lisičina iskaza nije jasno je li to bilo na smjeru Korićine ili Strmice jer on u svojim sjećanjima miješa ta dva mjesta.⁶⁵ U izvješću Komande Kninskoga korpusa poslanu oko 18 sati 13. travnja Komandi 2. vojne oblasti u Sarajevo kratko je konstatirano da su napadali na smjeru Korićina - Priluka i Korićina - Strmac, a da je na grahovskom dijelu bojišta bilo razmjerne vatre u području sela Čelebić, Čaprazlije i D. Rujani. Neuspjeh nije pokolebavao generala Mladića koji je odlučio nastaviti napade od Kupresa prema Šuici, a na smjerovima Glamoč - Korićina - Livno i Bosansko Grahovo - Livno "izbiti na zadatu liniju po odluci".⁶⁶ Dan kasnije Mladić je izvijestio Komandu 2. vojne oblasti u Sarajevu da je odlučio nastaviti pritisak iz Glamoča na Korićinu i preko Šuice prema Livnu uz bolju organizaciju, prestrojavanje snaga i pravilniju preraspodjelu sredstava potpore.⁶⁷

Prvi napad Kninskoga korpusa JNA na Livno hrvatske su snage odbile pješačkim i protuoklopnim naoružanjem s malo streljiva samo uz pomoć minobacača, na Korićini s dva 82 mm. Tek navečer, nakon što su borbe prestale, ispaljeno je preko Korićine nekoliko granata iz topa 130 mm koji je tada dovezen u Livno. Prema podacima Službe državne sigurnosti Livno koji su pribavljeni prisluškivanjem telefona u području glamočkih sela Skucani i Zajaruge palo je 11 granata.⁶⁸ Tijekom napada 13. travnja "Livanjski krizni štab je naredio otvaranje i propuštanje vode iz jezera u Livanjsko polje što je i učinjeno" s ciljem plavljenja ravnice do sela Pržine i ograničavanja uporabe oklopne tehnike na ceste s tvrdom podlogom, s čim je olakšana obrana bokova hrvatskih snaga u Rujanima i Čelebiću.⁶⁹

Osim na crti prema Glamoču i Bosanskom Grahovu, obrana Livna imala je problem s naoružanim Srbima u selu Veliki Guber i selu

65 S. LISICA, *Komandant po potrebi*, str. 106, 108-109.

66 HR-HMDCDR-7, k. 10: Komanda 9. korpusa, Redovni borbeni izvještaj, str. pov. br. 4-1998 od 13. 4. 1992.

67 HR-HMDCDR-7, k. 10: Komanda 9. korpusa, Redovni borbeni izvještaj, str. pov. br. 4-2016 od 14. 4. 1992.

68 Službena zabilješka Sektora SDB Centra službi bezbjednosti Livno od 15. 4. 1992.; TOPNICI, "Uzdaju se u Boga i topnike", str. 2-3; Izjava pripadnika bojne "Zrinski" Tomislava Sablje dana autoru 15. 1. 2021.

69 HR-SVA-GSHV: Sigurnosno informativna služba MORH, Informacija, br. 512-04-2602/92 od 14. 4. 1992.

Zastinje koje je zapravo bilo zapadno predgrađe Livna. Razoružanje koje je slijedilo pokazalo je da su procjene o njihovu naoružanju bile preoptimistične, Srbi su imali osjetno više oružja. Razoružanje je izvršeno tako da "Srbi u Livnu" nisu "uspjeli ispaliti ni jedan jedini metak". Prema podacima Službe državne sigurnosti iz Livna, za koje je tvrđeno da su utemeljeni na dokumentima, srpskom stanovništvu je bilo podijeljeno oko 1100 cijevi od čega je većina nađena i oduzeta. Za manji dio oružja pretpostavljalo se da je u strahu odbačeno i u "tom smislu se poduzimaju operativne mjere i radnje" na njegovu pronalaznju. Prema izvješću Sektora službe državne sigurnosti Livno prilikom razoružanja bilo je slučajeva paljenja kuća "pretežno ekstremista koji su prebjegli na neprijateljsku stranu kao i jedan broj ubojstava koji su se dogodili pod zasada nerazjašnjenim okolnostima".⁷⁰

Pripreme za novi napad

Nekoliko dana nakon neuspješna napada Komanda Kninskoga korpusa odustala je od njegova ponavljanja na smjeru Glamoč - Livno i odabrala smjer napada od Bosanskoga Grahova prema Livnu. Ne navodeći konkretan nadnevak, pukovnik Lisica piše da je po naredbi generala Mladića i Komande Kninskoga korpusa upućen u Bosansko Grahovo, "odnosno Crni Lug" u kojem je postavljen za komandanta TG-1, i da su sve postrojbe na tom smjeru stavljene pod njegovu komandu. Lisica dalje piše da je s velikim entuzijazmom pristupio "reorganizaciji tih jedinica i priprema za napad prema Livnu".⁷¹

Odluka za napad donesena je ranije, ili najkasnije 17. travnja 1992., jer se toga dana u dostupnim dokumentima prvi put spominje izdvojeni dio Komande 9. korpusa u selu Crni Lug. S obzirom da je na njoj bio pukovnik Savo Kovačević, načelnik Štaba Komande 9. korpusa, logično je zaključiti da je upravo on bio komandant snaga JNA i srpske TO na tom području.⁷² Kao i u prethodnom slučaju, Lisica izbjegava precizirati hijerarhijsko stanje na tom području. Iz njegovih sjećanja očito je da se na tom području konstantno nalazi

70 Sektor Službe DS Livno od 17. 9. 1992., Presjek sigurnosnih saznanja vezanih za područje Sektora i u svezi s tim prijedlog daljnjih mjera i radnji.

71 S. LISICA, *Komandant po potrebi*, str. 109.

72 HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Redovni borbeni izvještaj, str. pov. br. 7-1 od 21. 4. 1992.; HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Redovni borbeni izvještaj, str. pov. br. 9-1 od 22. 4. 1992.; HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Zahtev, str. pov. br. 10-1 od 22. 4. 1992.

načelnik Štaba korpusa i u jednom trenutku doista priznaje da mu je on nadređeni, odnosno "pretpostavljeni".⁷³

Tijekom priprema za napad 21. travnja 1992. stigla su dva tenka M-84 (vjerojatno iz Glamoča), a iz Benkovca tenk s uređajem za razminiranje, nesumnjivo tipa T-34. Istog su dana pripremane snage i sredstva za napad, a u Crnom Lugu uređen je i helidrom. U dnevnom izvješću zabilježeno je da su čete dobrovoljaca dobile konkretne zadaće i pridodane komandantima 1. i 5. bataljuna TO. Tražena je suha hrana i isporuka dvopeka za 2000 suhih obroka što je vjerojatno i broj angažiranih vojnika u napadu. Rečeno je da je "pripremljenost jedinica za izvršenje ofanzivnih dejstava na potrebnom nivou".⁷⁴ Pukovnik Lisica u sjećanjima tvrdi da dio pričuvnih vojnika nije bio raspoložen za napad na Livno i da je upozoravao nadređene da pothvat ne će biti uspješan.⁷⁵

Završne su pripreme obavljene 22. travnja 1992. kada je za potporu napada od Komande 2. vojne oblasti zatražena zrakoplovna potpora od 20 aviopoletanja.⁷⁶ Za pričuvu korpusa tražena je 9. izvidnička četa "za realizaciju operacije 'Proleće'".⁷⁷ To je za sada jedini dostupan dokument koji sadrži naziv operacije. Nije isključeno da se radi o korpusnom planu jer su i neki drugi korpusi, poput Banjalučkog i Tuzlanskog u tom razdoblju imali svoje planove, *Krajina-92* i *Drina*.⁷⁸

Uoči napada na smjeru Čelebić - Livno bio je 5. bataljun TO, a na smjeru Čaprazlije - prijevaj Vaganj 1. motorizirani bataljun 11. brigade. U tom je bataljunu bilo problema jer je komandant, kapetan I. klase Darko Rakočević smijenjen, a zamijenio ga je potpukovnik Sretko Lakić, načelnik štaba 11. motorizirane brigade. Uz dva navedena bataljuna u sastavu TG-1 bili su još: 9. oklopni bataljun, tenkovska četa 51. mehanizirane brigade bez jednoga voda, haubička baterija 105 mm, 11. mješoviti protuoklopni artiljerijski divizion bez jedne baterije, dijelovi 1. bataljuna 594. inženjerijskoga puka, tri čete

73 S. LISICA, *Komandant po potrebi*, str. 112.

74 HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Redovni borbeni izveštaj, str. pov. br. 7-1 od 21. 4. 1992.

75 S. LISICA, *Komandant po potrebi*, str. 109-111.

76 HR-HMDCDR-7, k. 11: IKM 9. korpusa, str. pov. br. 3-3 od 22. 4. 1992.

77 HR-HMDCDR-7, k. 11: IKM Komande 9. korpusa, Angažovanje 9. izv. čete, zahtev, str. pov. br. 10-1 od 22. 4. 1992.

78 D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, str. 375-378.

dobrovoljaca, odred za protuterorističko djelovanje TO i vod ratne milicije iz Bosanskoga Grahova.⁷⁹

Ni hrvatska strana nije nespremno dočekala novi napad. U odnosu na prvi u drugom je bolje stajala s vojnicima i naoružanjem. S nekoliko pripadnika specijalne bojne "Alpha" iz Zagreba je stigao pukovnik Gotovina.⁸⁰ Vrlo jako pojačanje, borbena skupina 2. brigade ZNG jačine 220 vojnika iz Dugoga Sela pod vodstvom Borisa Jacovića 17. travnja stigla je u Livno i smještena u selu Zastinje. Dio skupine određen je za obranu planine Cincar od srpskih napada iz smjera Glamoča, a dio za interventne zadatke po nalogu zapovjedništva obrane Livna.⁸¹ Istoga dana u organizaciji Livanjske zajednice iz Zagreba stigla je skupina od 515 dragovoljaca i 37 pripadnika 145. brigade HV-a iz Zagreba (Dubrava). Ta skupina je 19. travnja razmještena na sektoru obrane Borova Glava prema Kupresu.⁸² U Livnu je 21. travnja skupina pripadnika 55. lakog topničkog divizionara PZO iz Siska započela organiziranje jedne lake protuzračne bitnice s 12 trocijevnih topova 20 mm.⁸³ U Livno je s područja Vinkovaca 21. travnja stigao i protuoklopni vod s 24 vojnika 83. samostalnog zagrebačkog bataljuna. S njima je u istom autobusu došla desetina vojnika iz Varaždina. Obje su skupine poslone u Čelebić u kojem su ojačale obranu 3. bojne HVO-a kao pješaci i Prateći vod.⁸⁴

Uz pojačanja u ljudstvu obrana Livna počela je dobivati i oruđa za potporu. General Bobetko je 16. travnja 1992. zapovjedio Općinskom stožeru Široki Brijeg slanje višecijevnoga lansera raketa (VLR) 128 mm *Plamen* s posadom u Livno, a dva dana kasnije i dva protuoklopna topa 100 mm T-12 iz Šibenika u Livno. Ta su oruđa stigla

79 HR-HMDCDR-7, k. 11: IKM Komande 9. korpusa, Redovni borbeni izvještaj, str. pov. br. 9-1 od 22. 4. 1992.; HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Dopuna zapovesti, str. pov. br. 14-1 od 25. 4. 1992.

80 Izjava pripadnika bojne "Zrinski" Tomislava Sablje dana autoru 15. 1. 2021.

81 *2. gardijska brigada Hrvatske vojske - Gromovi*, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Glavni stožer Oružanih snaga RH, Zagreb, 2011., str. 204-206.

82 *145. brigada Hrvatske vojske*, Repro-Color d.o.o, Zagreb, 2011., str. 81-84.

83 HR-SVA - fond Operativne grupe za Sisak i Banovinu (dalje: OGSiB): Izvješće Zapovjedništva 55. lad PZO od 2. 5. 1992. o borbenom zadatku u rajonu SZ Hercegovine.

84 Općinski stožer HVO Livno, Obavijest, str. pov. br. 01/03-53 od 21. 4. 1992.; Prateći vod Treće bojne od 25. 4. 1992., Izvještaj o događajima u Čelebiću 23. 4. 1992.; Izjava Ante Damjanovića od 13. 1. 2021.

prije napada 23. travnja. Top 130 mm je raspoređen u selu Bila, dva topa T-12 na Borovoj Glavi, VLR 128 mm u Ljubunčiću, minobacačka bitnica 120 mm po vodovima u Strupniću, Rujanima i na Strmici, top 76 mm ZIS u Strupniću i vod maljutki po desetinama u Suhači i Rujanima.⁸⁵ Bobetko je 19. travnja zapovjedništvima obrane Livna i Tomislavgrada zapovjedio da odmah počnu s pripremama i organizacijom presudne obrane i da u nju uključe sve vojne i civilne strukture. Naveden je niz mjera kojima je trebalo ojačati crtu i obranu općine, kao i zabranu povlačenja iz gradova koji su planirani za pružanje odlučujućeg otpora protivniku. Dva dana kasnije, 21. travnja Bobetko je generala Rosu formalno uveo u sustav hrvatskih snaga na Južnom bojištu s obvezom slanja izvješća i zahtjeva na izdvojeno zapovjedništvo u Grudama.⁸⁶

Napad na Livno 13. travnja 1992. primljen je kao ozbiljno upozorenje i u Zapovjedništvu Hrvatske ratne mornarice (HRM) čiji je zapovjednik admiral Sveto Letica tada bio nadređen i Zapovjedništvu OZ Split. Snage HV-a u Sinju i Imotskom zaposjele su nekoliko položaja radi zatvaranja smjerova iz Hercegovine. Na sinjskom području jedna je satnija zaposjela dio položaja prema Livnu: predjel Vrdovalo, prijevaj Vaganj i selo Kamensko.⁸⁷ Admiral Letica je 16. travnja tražio da OZ Split ubrza rad na inženjerijskom uređenju i utvrđivanju obrane na smjerovima od Livna i Tomislavgrada prema Sinju i Imotskom. Za taj je zadatak težišno angažirana 158. brigada HV-a, dok je za zatvaranje smjera od Livna i Tomislavgrada prema Sinju i Aržanu predviđena 115. brigada HV-a i po jedan bataljun 126. i 142. brigade HV-a iz Sinja i Drniša.⁸⁸ Interes u Livnu imala je i *Hrvatska elektroprivreda* čiji je generalni direktor 17. travnja tražio od Glavnoga stožera HV-a da se po mogućnosti osigura hidroelektrana Buško

85 Glavni stožer HVO, Hitan uput oruđa VBR, str. pov. br. 01-192/92 od 16. 4. 1992.; HR-SVA-OZS: Zapovjedništvo Južnog vojišta, Osiguranje topničke podrške na livanjskom operativnom pravcu, kl. 8/92-01/31, ur. br. 6030-01/92-1 od 18. 4. 1992.; TOPNICI, "Uzdaju se u Boga i topnike", str. 2-3; Izjava Stipe Kovača, načelnika topništva brigade HVO "Petar Krešimir IV" od 16. 2. 2021.

86 J. BOBETKO, *Sve moje bitke*, str. 211-213, 215.

87 HR-SVA - fond Južnog bojišta (dalje: JB): IZM Ploče OZ Split, raspored snaga, 035-01/92-01/15, ur. br. 6030-03/92-01 od 14. 4. 1992.

88 HR-SVA-OZS: Zapovjedništvo Hrvatske ratne mornarice, Zapovijed, kl. 8/92-01/145, ur. br. 6030-11/92-1 od 16. 4. 1992.; HR-SVA-JV: IZM Ploče OZ Split, 8/92-02/97, ur. br. 6030-03/92-21/1 od 16. 4. 1992.

blato, posebice ulazni uređaj u selu Lipa jer bi njegovo oštećenje bitno oštetilo i poremetilo "rad svih hidroelektrana na Cetini", i onemogućilo "snabdjevanje potrošača u čitavoj Dalmaciji". Glavni stožer HV-a je dopis *Hrvatske elektroprivrede* prosljedilo Zapovjedništvu HRM-a s molbom da razmotre "mogućnost angažiranja naših snaga za osiguranje potrebnih objekata, te da nas izvjestite o poduzetim mjerama".⁸⁹

Intermezzo između dva napada ima i jednu političku dionicu. Promatračka misija Europske zajednice iz Splita je u selu Žitnić kod Drniša 18. travnja 1992. organizirala sastanak predsjednika općina Livno i Tomislavgrad, uz predstavnika Hrvata s Kupresa, a s druge strane bili su predstavnici Komande Kninskoga korpusa i predsjednik općine Bosansko Grahovo koji je tom prigodom predstavljao i općinu Glamoč. Konkretna učinka od toga sastanka nije bilo. Prema informaciji JNA tema razgovora "trebalo je biti poštovanje primirja i poštovanje prava manjinskog naroda na teritoriji spomenutih opština". Obje su strane imale svoje zahtjeve na čijoj su provedbi ustrajale, a održivom se čini ocjena JNA da je sastanak hrvatska strana inicirala kako bi dobila vremena za obrambene pripreme i utvrdila stanje zarobljenih Hrvata s Kupresa u zatvorima JNA. Srpska je strana optužila hrvatsku da se Srbi u Livnu, kao i u Tomislavgradu drže u svojstvu zarobljenika. Taoci su "svi preostali Srbi u Livnu posebno u predjelu sela Veliki Guber".⁹⁰ Općinske vlasti Livna 20. travnja održale su sastanak s predstavnicima Srba koji su za medije izjavili da to nije istina.⁹¹ Taj sastanak je generalu Mladiću vjerojatno bio potvrda da je u osjetno boljem položaju pa je nastavio s pripremanjima za napad na Livno iz smjera Bosanskoga Grahova.

Napad na Livno 23. travnja 1992.

Detalji plana srpskoga napada 23. travnja 1992. za sada su nepoznati. Najgorljiviji sudionik, pukovnik Lisica je i u ovom slučaju vrlo štur i "izgubljen" u veličanju srpskoga "antifašizma" i sprječavanju ponavljanja "genocida na srpskim narodom i antifašistima" čime je pravdao

89 HR-SVA-GSHV, Dopis, SP kl. 8/92-03/02, ur. br. 5120-05-92-05 od 18. 4. 1992.

90 HR-HMDCDR-7, k. 14: Komanda 9. korpusa, Izvještaj o razgovorima u s. Žitnić, pov. br. 41-45 od 19. 4. 1992.

91 Ž. MAGANJIĆ, "Srbe ugrožava 'JA'", str. 3.

ničim izazvan napad na Livno.⁹² Bez vrjednijih detalja tek piše da "jedinice kreću u napad" prema njegovoj "borbenoj zapovjesti. Pomoćne snage su, prema" njegovoj "zamisli, krenule u napad preko Čaprazlija. Te snage su u određenom momentu trebale da 'prerastu' u glavne snage. Iz drugog pravca, od Čelebića, prema Livnu krenula je glavna snaga". Lisica je bio sa snagama "koje su izvršile napad na glavnom pravcu", a potpukovnik Mile Aćimov je "komandovao na pomoćnom pravcu. Načelnik Štaba Korpusa ostao je u Crnom Lugu i odatle je trebao da koordinira sa artiljerijom i drugim sredstvima".⁹³

Za razliku od napada 13. travnja 1992. za zbivanja 23. travnja postoji izvješće zapovjednika Općinskoga stožera HVO-a Livno. Izvješće je pisano tijekom borbi za Zapovjedništvo u Grudama i male je vrijednosti. Prema tom izvješću u 10 sati i 50 minuta počeo je "tenkovski proboj na rajon naše obrane u D. Rujani i Čelebić sa tenkovima T-55 i T-84 jačine jedne tenkovske čete. Uz jak otpor naših obrambenih snaga u D. Rujanima napad je odbijen uz pomoć naših snaga sa pravca Čelebića". Tijekom "sastavljanja ovog izvještaja neprijatelj se u rejonu D. Rujani dijelom povlači, a u Čelebiću se vodi frontalna" borba "pretežno sa pješadijom". Prijavljeno je uništenje tri i zarobljavanje jednog tenka. Zaključeno je da trenutni "raspored nije vidno narušen, u odnosu na prvobitne položaje. Javljali su se problemi u protivoklopnim sredstvima koje smo rješavali angažirajući sa manje ugroženih pravaca, kao i pomoći od susjednih općina". Tijekom napada srpske su snage topništvom gađale hrvatske položaje na Strmici, kao i središte Livna i okolicu grada. Na Korićini su pokušale napad koji je odbijen.⁹⁴

Na smjeru Čaprazlije - Rujani - Livno napale su pomoćne snage TG-1 pod komandom potpukovnika Aćimova. Donje Rujane je branila satnija, protuoklopni vod i vod izvidnika 2. bojne HVO-a uz jednu skupinu vojnika Samostalne vinkovačke satnije. Srpsko oklopništvo probilo je crtu obrane i za oko 300 metara ušlo u selo do seoskoga groblja gdje je zaustavljeno dovođenjem pješačkih pojačanja iz Livna i protuoklopnog pojačanja iz Tomislavgrada.⁹⁵ Napad oklopništva za-

92 S. LISICA, *Komandant po potrebi*, str. 110.

93 *Isto*, str. 112.

94 HR-SVA-JB: Općinski stožer HVO Livno, Redovno izvješće, SP br. 01/03-70 od 23. 4. 1992.

95 Izjava bojnika Jure Granića u emisiji HRT *Veterani mira* od 13. travnja 2019. Dostupna na www.hrti.

ustavio je protuoklopnim vođenim raketama *maljutka* pripadnik 3. brigade ZNG-a, Mario Nađ. Pogodio je i uništio tenk M-84, a potom i oklopni transporter M-60.⁹⁶ U međuvremenu iz Livna su pristigle interventne snage 2. brigade ZNG, te skupina pripadnika specijalne policije "Alfa", a kasnije i bojne "Zrinski" i bojne "Knez Branimir" koje su donijele prevagu u borbama za selo u hrvatsku korist, uslijed čega su do večeri vraćeni izgubljeni položaji i zarobljen tenk T-55.⁹⁷

U području Čelebića crtu su branila dva voda pješaka 3. bojne HVO-a, od kojih je jedan bio na položajima u polju ispod ceste sa sedam pripadnika bojne "Zrinski" i specijalne bojne "Alpha", a na uzvisini iznad Čelebića bio je drugi vod. U selu Čelebić bio je raspoređen Prateći (protuoklopni) vod bojne. Na položajima na Goliji na osiguranju desnoga boka bio je jedan vod pješaka. Ukupno je na crti bilo oko 180 vojnika. Najveći problem obrane bila je mala količina mina za minobacače 120 mm u Strupniću kojih je bilo 40, dok je za netrzajni top 82 mm u Čelebiću bilo svega šest granata.⁹⁸

Napad srpskih snaga iz smjera Bosanskoga Grahova prema Čelebiću započeo je oko 9 sati. S položaja na uzvisini iznad Čelebića izbrojana su 32 tenka i druga oklopna vozila tijekom njihova dolaska u koloni iz smjera Crnoga Luga preko Pustoga polja prema selu. Napadu je prethodila snažna topnička priprema po slabo utvrđenim hrvatskim položajima i po dubini rasporeda, nakon čega je u napad uvedena postrojba jačine oklopne čete. Četa je napredovala u koloni bez razvoja tenkova, a na čelu je bio tenk T-34 s uređajem za čišćenje mina. U pratnji je bio oklopni transporter, dok je dio pješaka napredovao

96 Mario Nađ je bio u skupini dragovoljaca HV-a koji su u Osijeku organizirani za pojačanje obrane Kupresa. Stigli su nakon hrvatskoga poraza u Kupresu pa su ostali u Tomislavgradu u sastavu Kupreške bojne HVO-a. Napad na Livno Maria Nađa je zatekao u Tomislavgradu iz kojega je po zapovijedi generala Rose s protuoklopnim raketama poslan u Livno, a potom u Donje Rujane. DRAŠKO ZUBER, "Mario Nađ - naš sumještani", portal zagoricani.com, pristup ostvaren 3. 2. 2021.

http://www.zagoricani.com/index.php?option=com_content&view=article&id=758:mario-na-na-sumjetanin&catid=13.

97 2. *gardijska brigada Hrvatske vojske - Gromovi*, str. 208-210; Povijest 1. bojne "Vitez Damir Martić" od 6. 3. 2012.; S. MILKOVIĆ, *Alfe žive vječno!*, str. 234; Izjava bojnika Jure Granića u emisiji HRT *Veterani mira* od 13. travnja 2019. Dostupna na www.hrti.

98 Izjava Stipe Kovača, načelnika topništva brigade HVO "Petar Krešimir IV" od 16. 2. 2021.; Izjava J. J. časnika u Zapovjedništvu 3. bojne HVO od 24. 2. 2021.

kroza selo. Nakon što je počeo napad u obranu sela uključila se deseterina Varaždinaca i dva voda pješaka HVO-a koji su bili na odmoru u selima Ljubunčić i Žirović. No jedan dio vojnika se zbog panike povukao s crte. Uz potporu minobacača zaustavljeno je napredovanje tenkova pogađanjem tenka T-34 na čelu kolone, a potom jednog T-55 i jednog M-84, kao i jednog oklopnog transportera. S položaja na uzvišenju iznad Čelebića iz netrzajnog topa pogodena su dva tenka koja su se zapalila. Nakon zaustavljanja tenkova vođene su višesatne borbe i predvečer se oko 40 vojnika povuklo iz sela prema Kovačiću nakon što su ostali bez protuoklopnog oružja i pod vatrom protuzračne strojnice 12,7 mm na tenku T-55.⁹⁹ Na povlačenje su uz pogibiju zapovjednika obrane i pripadnika bojne "Zrinski", Ferde Sučića, utjecale i dezinformacije osoba koje pripadnicima Pratećega voda 3. bojne nisu bile poznate jer su na tom području bili tek dva dana.¹⁰⁰ Napad na selo pukovnik Lisica opisao je sljedećim rečenicama:

"Mi smo upali u prednji kraj neprijatelja, poslali i tenk za razminiranje puta, jedinog tenkoprohodnog pravca, jer je desno bila močvara, a lijevo se uzdizao brdovit teren, tako da se nije moglo manevrisati sa tenkovima. Kako su, a to se ne dešava prvi put, naša braća Srbi, obavjestili ustaše o vremenu našeg napada, ustaše su nas dočekale organizovanom i jakom vatrom. Imali smo poginulih i određeni broj ranjenih. Ali, da zlo bude još veće, obistinile su se moje sumnje i slutnje - u napad su krenule tenkovske jedinice, a ni jedna, baš ni jedna, pješadijska jedinica nije se pridružila da podrži tenkovski napad. Pošto smo pretrpjeli gubitke, naredio sam da se jedinice zaustave na dostignutim linijama, a zatražio da se jedna artiljerijska jedinica, koja je bila razmještena u nekom zaseoku iza Čelebića, pomjeri 2 km naprijed kako bi mogla da uspješnije djeluje po ustaškim položajima i tako zaštititi naše snage."¹⁰¹

Lisičin naknadni i uvelike pretenciozni opis napada dijelom se poklapa s viđenjem zapovjednika Pratećega voda 3. bojne HVO-a pisanim 25. travnja:

"U 9,00 otpočeo je artiljerijski napad na Čelebić. U 9,30 dojavljeno je da se zaputila kolona tenkova u pravcu naših položaja našto je odmah aktiviran protuoklopni dio voda - dvije OSSE, 4 RPG-a, i jedan RB. Grupa je stigla pravodobno na liniju pod zapovjedanjem Pierra Massonniera i brojila je ukupno 10 ljudi. Raspolagali smo sa 24 rakete za OSSU, 32 punjenja za RPG i pet sanduka punjenja za RB. S obzirom da nismo imali dovoljno

99 Izjava J. J. časnika u Zapovjedništvu 3. bojne HVO od 24. 2. 2021.

100 Prateći vod Treće bojne od 25. 4. 1992., Izvještaj o događajima u Čelebiću 23. 4. 1992.

101 S. LISICA, *Komandant po potrebi*, str. 112.

ljudi za preostala 2 RB-a, to smo te RB i veći dio mina podjelili ljudima koji su rekli da sa njima znaju raditi. Tenkovsku kolonu je predvodio T-34, koji je razgrtao postavljene mine pucajući pritom. U koloni su još bili T-55 dva T-84 i jedan transporter. Napad smo odbili uništivši tri tenka i transporter. Nakon što je uništio transporter smrtno je pogođen sa preostalog T-84 Pierre Massonnier. Nakon toga uslijedilo je povlačenje tog T-84, a svoj put prema našim linijama nisu nastavili preostalih oko desetak tenkova koji su bili oko linije udaljeni oko 800 metara."¹⁰²

Iz daljeg opisa borbe očito je da su srpske snage uz topničku vatru pokušale izvući oštećene tenkove pri čemu su tijekom večeri uspjeli. Tijekom toga manevra dio njihovih snaga skretao je pažnju napadom tenka na istočni dio sela što je navečer i dovelo do povlačenja hrvatskih snaga iz Čelebića.¹⁰³

Prema izvješću bojne "Kralj Tomislav" dijelovi postrojbe su od podneva sudjelovali u borbama za selo po zapovijedi generala Rose. Bojnu je napad zatekao na izradbi puta prema Velikoj Goliji. Angažirana je protuoklopna skupina, a s minobacačima 120 mm iznad sela Lusnića tučene su srpske snage na smjeru D. Rujana i Čelebića. Topničku potporu i raspored pristiglih vojnika zapovjednik bojne Marinko Radas koordinirao je s kapetanom bojnoga broda Davorom Domazetom, časnikom zapovjedništva obrane Livna. U 18 sati su od izvidnika saznali da Čelebić nije zauzet i da su oštećena tri tenka, odnosno da se dva pokušavaju odvući. To potvrđuje tvrdnju Pratećeg voda 3. bojne da su uništena tri tenka, no zapravo se radilo o njihovu zaustavljanju i o oštećenjima koja su ih učinila privremeno onesposobljenim. Jedan od tenkova M-84 imao je probijenu tenkovsku cijev pa je privremeno bio neupotrebljiv. U pomoć je predvečer u selo Kovačić stigla i skupina od oko 20 vojnika bojne "Zrinski" i skupina bojne "Knez Branimir".¹⁰⁴ Učešće u odbijanju srpskoga na-

102 Prateći vod Treće bojne od 25. 4. 1992., Izvještaj o događajima u Čelebiću 23. 4. 1992. Izvješće su potpisali zapovjednik voda Jozo Matković i Ante Damjanović. Poginuli Pierr Massonnier je bio dragovoljac iz Francuske koji se borio u sastavu pratećeg voda 83. samostalnog bataljuna HV-a u Vinkovcima.

103 Prateći vod Treće bojne od 25. 4. 1992., Izvještaj o događajima u Čelebiću 23. 4. 1992.; SVA MORH, KMO: Bojna "Kralj Tomislav" Zadar, Izvješće, br. 157-1HB/92 od 24. 5. 1992.

104 HR-HMDCDR-7, k. 11: IKM Komande 9. korpusa, Redovni borbeni izveštaj, str. pov. br. 22-1 od 26. 4. 1992.; Izvješće zapovjednika Bojne "Kralj Tomislav" od 25. 4. 1992.; Povijest 1. bojne "Vitez Damir Martić" od 6. 3. 2012.; HMDCDR: Transkript razgovora djelatnika HMDCDR s umirovljenim satnikom Vlatkom Gelom od 7. 5. 2010.; Izjava pripadnika bojne "Zrinski" Tomislava Sablje dana autoru 15. 1. 2021.

pada prijavila je i bitnica PZO s jednim trocijevnim topom 20 mm koji je osobno vodio zapovjednik bitnice, a šest pripadnika bilo je u borbama u svojstvu pješaka.¹⁰⁵

Pukovnik Lisica naredio je potpukovniku Aćimovu da se povuče "na određene linije". Zapravo je uspio premjestiti topništvo iz zaleđa s čijom je vatrom osiguravao svoje snage i njihovu prednju crtu kod Čaprazlija i Čelebića.¹⁰⁶ Na taj je način spriječio veće pomake hrvatskih snaga na bojištu premda se čini da za to nije bilo potrebe. Srpske su snage tijekom noći u Čelebiću izvukle oštećene tenkove i oklopni transporter. Nakon topničke pripreme hrvatske su se snage 24. travnja vratile na svoje položaje u Čelebiću. Pothvat je vodio pukovnik Gotovina. Zbog guste magle bilo je teško navoditi vatru i ići u napad.¹⁰⁷ Na crti razdvajanja ostao je oštećeni tenk T-34 s uređajem za razminiranje. Nakon što je taj uređaj odvojen, oštećeni tenk su po jednoj tvrdnji izvukli pripadnici IX. bojne HOS-a, dok je prema drugoj tvrdnji taj tenk HOS-u ustupila bojna "Kralj Tomislav".¹⁰⁸

Hrvatske su snage 23. travnja imale 12 poginulih boraca, dok je njih 20-ak teže i lakše ranjeno. U Rujanima je poginulo sedam, a u Čelebiću pet vojnika.¹⁰⁹ U dnevnom izvješću Generalštaba Oružanih snaga SFRJ za 23. travnja zabilježeno je da je 9. oklopni bataljun upao u zasjedu i imao četiri poginula, 16 teže i šest lakše ozlijeđenih vojnika.¹¹⁰ Član posade jednog od pogođenih oklopnih transportera bio je ročni vojnik iz Čakovca u Hrvatskoj koji je kasnije dao izjavu da je u vozilu poginulo šest vojnika i jedan potporučnik, a da su on i vozač

105 HR-SVA-OGSiB: Izvješće Zapovjedništva 55. lad PZO od 2. 5. 1992. o borbenom zadatku u rajonu SZ Hercegovine.

106 S. LISICA, *Komandant po potrebi*, str. 113.

107 Izvješće zapovjednika Bojne "Kralj Tomislav" od 25. 4. 1992.; HR-SVA-KMO: Bojna "Kralj Tomislav" Zadar, Izvješće, br. 157-1HB/92 od 24. 5. 1992.; HR-SVA-JB: IZM ZJV Grude, Zbirno izvješće, str. pov. br. 01-354/92 od 11. 5. 1992.; Izjava pripadnika bojne "Zrinski" Tomislava Sablje dana autoru 15. 1. 2021.; Izjava J. J. časnika u Zapovjedništvu 3. bojne HVO od 24. 2. 2021.

108 JADRANKO KALEB, *Zapisi bojne "Kralj Tomislav" Zadar*, Udruga "Hrvatski bojovnik" Zadar, Zadar, 2011., str. 270; Snimak razgovora Jurice Jukića zapovjednika IX. bojne HOS-a Tomislavu Šulju dana 15. 1. 2021.

109 PETAR BARUN, "Na fronti dugoj 80 kilometara", u: *Livanjski vidici*, 28. 9. 1992., str. 2-3; "Sjećanje na poginule branitelje", u: *Livanjski vidici*, 1. 11. 1992., str. 4; 2. *gardijska brigada Hrvatske vojske - Gromovi*, str. 210; Izjava J. J. časnika u Zapovjedništvu 3. bojne HVO od 24. 2. 2021.

110 MKSJ: I uprava GŠ OS SFRJ, Dnevni izveštaj, SP br. 1-115 od 24. 4. 1992.

ranjeni.¹¹¹ Pukovnik Lisica priznaje da su u napadu na Donje Rujane imali velike gubitke ali bez konkretnih podataka.¹¹² Gubitci, posebice lokalnih srpskih snaga iz Bosanskoga Grahova bili su veći jer su posljedice neuspješna napada 23. travnja i dvije godine kasnije navođene kao jedan od razloga lošega stanja u lokalnoj srpskoj brigadi koja je osnovana u lipnju 1992.¹¹³ U izvješću Komande Kninskoga korpusa od 26. travnja naveden je podatak o širenju "dezinformacija među stanovništvom o poslasticama" borbi u "okolini Livna, o navodnim velikim gubicima JNA".¹¹⁴ Na pregovorima o razmjeni zarobljenika koji su održani 18. svibnja 1992. u Žitniću, hrvatska je strana iznijela podatak da su 24. travnja u području Donjih Rujana pokopali deset poginulih osoba od kojih je za sedam bio poznat identitet. To je bio dio poginulih pripadnika JNA i TO u napadu na selo dan ranije.¹¹⁵ Novinari *Slobodne Dalmacije* su u reportaži nakon bitke tvrdili da su na bojištu vidjeli 17 "leševa četnika".¹¹⁶

Nakon neuspješna napada srpske snage nisu pokazivale želju za novim pokušajem. Pukovnik Lisica tvrdi da je zbog odbijanja naređenja svukao do gola gotovo cijelu posadu topničke baterije i takve ih otjerao s položaja.¹¹⁷ Srpske su snage 25. i 26. travnja 1992. radile na stabiliziranju stanja. U dnevnim izvješćima konstatacija je bila da se stanje stabilizira i da se velik broj boraca vraća na bojište, što je pokazatelj rasula dva dana prije i napuštanja bojnoga polja. General Mladić je 25. travnja naredio da se TG-1 ojača s: 2. bataljunom 11. motorizirane brigade iz Prekaje, četom s oklopnim transporterima i protuterorističkim vodom 9. bataljuna vojne policije iz Knina i vodom 9. čete atomsko-biološko kemijske obrane iz Knina. Tijekom dana TG-1 je prešla u obranu na dostignutoj crti, odnosno crti prije napada. Ona je

111 Pismohrana Savjeta za sukcesiju vojne imovine MORH: Policijska uprava Međimurska, Službena bilješka, kl. 215-01/95-01, ur. br. 511-21-04-95-1 od 6. 3. 1995.

112 S. LISICA, *Komandant po potrebi*, str. 113.

113 SLOBODAN JERKOVIĆ, pukovnik. "Ni metra neprijatelju. Raport iz 9. brigade", u: *Krajiški borac*, informativno glasilo 2. krajiškog korpusa, br. 10, novembar 1993., str. 6.

114 HR-HMDCDR-7, k. 10: Komanda 9. korpusa, Redovni borbeni izveštaj, str. pov. br. 4-2257 od 26. 4. 1992.

115 MKSJ: Zapisnik sa pregovora o razmjeni zarobljenika [Žitnić, 18. 5. 1992. g.].

116 BORIS DEŽULović - ŽELJKO MAGANJIC, "Livanjsko polje smrti", u: *Slobodna Dalmacija*, 25. 4. 1992., str. 28-29.

117 S. LISICA, *Komandant po potrebi*, str. 113.

na tom području ostala do sredine svibnja, kada je oklopništvo izvučeno u Knin, a od domicilnih dijelova je u lipnju osnovana 9. laka pješačka brigada Vojske Srpske Republike BiH.¹¹⁸ Crta u selu Čelebiću nije se mijenjala do 13. lipnja kada je u temeljito isplaniranu napadu HVO-a pogođeno nekoliko srpskih oklopnih vozila kod pravoslavnoga groblja, što je dovelo do povlačenja u sjeverozapadni dio sela. Nakon toga se crta nije mijenjala do prosinca 1994.¹¹⁹

Napad srpskih snaga na Livno 23. travnja 1992. bio je poticaj da se ubrza ojačavanje HVO-a Livna. Od 24. do 26. travnja za obranu Livna izdvojen je protuzračni top 40 mm s posadom iz 114. brigade HV-a iz Splita, tri haubice 122 mm i jedna haubica 203 mm iz Siska, kao i dva topa 130 mm iz Karlovca.¹²⁰

Strahujući od mogućnosti da JNA ipak probije crte obrane Livna i Tomislavgrada, te ugrozi Dalmaciju, general Bobetko je potkraj travnja 1992. angažirao 126. brigadu HV-a za organizaciju druge crte obrane Dalmacije na područja između Livanjskoga polja i jezera Peruće na smjeru Vaganj - selo Han - Sinj; taktičku skupinu 115. brigade HV-a iz Imotskoga na smjerovima: Aržano - Podgradina - Livno i Aržano - selo Bukova Gora - Tomislavgrad, a admiral Letica je 158. brigadu iz Splita bez dvije bojne angažirao na obrani smjera selo Podgradina - selo Rašeljke - selo Aržano. U pripravnosti za intervenciju na području Sinj - Trilj držana je TG-4 144. brigade HV-a iz Sesveta.¹²¹

118 HR-HMDCDR-7, k. 11: Komanda 9. korpusa, Naređenje, str. pov. br. 42-62 od 25. 4. 1992.; HR-HMDCDR-7, k. 11: IKM Komande 9. korpusa, Dopuna zapovesti, str. pov. br. 14-1 od 25. 4. 1992.; DUŠAN KUKOBAT - BOJAN B. DIMITRIJEVIĆ, 2. *krajiški korpus Vojske Republike Srpske*, Republički centar za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica, Banja Luka, 2019., str. 34-36.

119 Izjava Ante Damjanovića od 13. 1. 2021.

120 HR-SVA-OZS, Zapovijed, SP kl. 8/92-01/196, ur. br. 1080-02/18/1-92-1 od 24. 4. 1992.; HR-SVA-OZS, Zapovijed, SP kl. 8/92-01/197, ur. br. 1080-02-18/1-92-1 od 24. 4. 1992.; HR-SVA-OGSiB: Zapovjedništvo VP 3031 Sisak, Izvješće, kl. 81/92-05, ur. br. 3031-01/92-33 od 24. 8. 1992.; HR-SVA-OZS: GSHV, Zapovijed, SP kl. 8/92-01/32, ur. br. 5120-04/3-92-24 od 25. 4. 1992.; HR-SVA-JB: Općinski stožer Livno, Primopredaja dužnosti zapovjednika OS HVO Livno, ur. br. 3120-05/92-04/929 od 28. 8. 1992.; Izjava Stipe Kovača, načelnika topništva brigade HVO "Petar Krešimir IV" od 16. 2. 2021.

121 HR-SVA-JB: IZM Ploče, Zapovijed, kl. 8/92-01/44, ur. br. 6030-03/92-1 od 25. 4. 1992.; HR-SVA-JB: ZHRM, 158. brHV, Bojeva zapovijed, kl. str. pov. 8/92-01/27, ur. br. 6030-11/92-1 od 29. 4. 1992.; HR-SVA-JB: Zapovjedništvo 115. brHV, Sedmodnevno izvješće, kl. 8/12-01-01, ur. br. 2137-01-02-92-1 od

Dijelom snaga 126. brigade HV-a uspostavljena je kontrola između Livanjskoga i Sinjskoga polja i time zaštićen lijevi bok snaga Livna i spriječeno eventualno uklinjavanje srpskih snaga u međuprostor između HVO-a i HV-a.¹²²

Epilog i zaključak o značenju obrane Livna

Uspješna obrana Livna je pokazatelj kako je nastajala obrana prostora s većinskim hrvatskim stanovništvom u BiH. Očito je da je obrana u početnoj fazi patila od niza organizacijskih problema koji su na još teži način došli do izražaja u prethodnim danima i izgubljenoj bitci za Kupres. Pojačanja iz Hrvatske stizala su "na kapaljku", dijelom jer Glavni stožer HV-a duže vrijeme nije dopuštao da organizacijski sastavi HV-a prelaze preko državne granice, pa nema naznaka da su znali za slanje "bojne", zapravo ojačane satnije 4. brigade ZNG u Livno 4. travnja 1992. Oko takvih angažmana bitne su bile i osobne veze pojedinaca koje su na njih utjecale. U 2. i 4. brigadi ZNG-a, kao i u Specijalnim postrojbama GS HV-a, Specijalnoj policiji MUP RH-a i vođu 83. samostalne bojne bilo je Livnjaka sudionika borbi u Hrvatskoj što je zasigurno utjecalo na motive angažmana dijelova tih postrojbi i davanja suglasnosti njihovih zapovjedništava. Livno se tek nakon prvoga napada počelo ojačavati što je velikim dijelom zasluga generala Bobetka. Obrana je tek potkraj travnja 1992. stabilizirana i ojačana topničkom potporom koja je jamčila njezino održanje što je doista i bio slučaj do operacije *Zima-94* potkraj 1994. godine. Srpska je strana brzim manevrom s oklopništvom pokušala postići uspjeh, a nakon što je poražena, Livno više nije imalo velik prioritet na listi značajnih ciljeva srpskih snaga. Ishod borbi u hrvatsku korist odlučile su manje borbeno iskusne skupine. Pojave panike, straha, a dijelom i bježanja s crte neiskusnih vojnika uobičajene su za sva bojišta jer dio njih i nije bio spreman za susret s ratom. To izvješća u različitoj mjeri potenciraju. Kod tih izvješća je vrlo jasno nastojanje, s doduše rijetkim izuzetcima, da se uspjesi pripišu isključivo sebi.¹²³ Već na godišnjicu napada u lokalnom listu *Livanjski vidici* bilo je kri-

30. 4. 1992.; MKSJ: IZM Ploče, Zapovijed za daljnje djelovanje, str. pov. 8/92-01/61, ur. br. 6030-01/92-1 od 2. 5. 1992.

122 HR-SVA-GSHV: IZM ZJV Grude, Zbirno izvješće, str. pov. br. 01-354/92 od 11. 5. 1992.

123 Posebice u: J. KALEB, *Zapisi bojne "Kralj Tomislav" Zadar*, str. 269-270.

tičnih komentara na neke prikaze borbi.¹²⁴ Rijetko tko je spominjao i druge snage u tom području. To također nije nešto neuobičajeno a što nije viđeno i na drugim bojištima. Ima nekoliko naznaka da je odmah nakon 23. travnja i napada na Čelebić postavljeno pitanje stvarnoga tijeka borbi na tom dijelu bojišta. Na primjeru izvješća zapovjednika bojne "Kralj Tomislav" od 24. svibnja 1992. u pismohrani Kabineta ministra obrane RH netko je dopisao "dobivate kriva izvješća".¹²⁵ Izvješće Pratećega voda 3. bojne HVO-a (protuoklopne skupine koja je stigla iz Vinkovaca) doima se kao pisana reakcija na nečiji prikaz borbi s kojim se nisu slagali.¹²⁶

Obrana Livna i način na koji je ona postavljena i pojačavana ozbiljna je potvrda za osporavanje tvrdnji o tobožnjem "silnom naoružanju" koje je nauštrb obrane Hrvatske, prvenstveno Vukovara, slano u područja BiH na kojima za to navodno nije bilo potrebe.¹²⁷ Livno je prvi put praktično obranjeno s pješačkim i ručnim protuoklopnim naoružanjem uz potporu nekoliko minobacača 82 i 120 mm. Topnička je potpora stigla nakon prve obrane Livna i ona je kasnije bila jamac održanja crte i jedan od temelja za razvoj topništva HVO-a.

Obrana Livna bila je prvi veliki hrvatski vojni uspjeh na dijelu ratišta od Livna do Mostara i zbog važnosti za stanje u BiH, kao i za obranu Splita i središnje Dalmacije nije se mogla ignorirati ni u jednom naknadnom pregledu tamošnjih zbivanja koji pretendira na ozbiljan pristup. Prvi kojima to nije bilo jasno bili su analitičari američke obavještajne agencije CIA-a. Oni spominju tek da je JNA nakon zauzimanja Kupresa 7. travnja 1992. zaprijetila Hrvatima u Livnu i Tomislavgradu.¹²⁸ Uočili su da se uz pomoć časnika iz HV-a

124 SAFET INSANIĆ, "Zemlja se tresla", u: *Livanjski vidici*, 14. 10. 1992., str. 3. Reakcija na taj članak: B. D. "Štovano uredništvo", u: *Livanjski vidici*, 29. 11. 1992., str. 10; A. ČOLAK - ŠIRAN, "Travanjsko jutro", str. 2. Reakcija na taj članak MIRKO PERKOVIĆ ŠIRAN, "Skromnost je vrlina", u: *Livanjski vidici*, 9. 5. 1993., str. 2.

125 HR-SVA-KMO: Bojna "Kralj Tomislav" Zadar, Izvješće, br. 157-1HB/92 od 24. 5. 1992.

126 Prateći vod Treće bojne od 25. 4. 1992., Izvještaj o događajima u Čelebiću 23. 4. 1992.

127 DAVOR MARIJAN, *Obrana i pad Vukovara*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2013., str. 310-312, 332.

128 *Balkan Battlegrounds. A Military History of the Yugoslav Conflict, 1990-1995*, I., Central Intelligence Agency, Office of Russian and European Analysis, Washington, May 2002., str. 154.

uspjela organizirati obrana zapadne Hercegovine, pri čemu se očito mislilo i na područje Livno - Tomislavgrad, premda prema njihovim tumačenjima JNA nije stvarno namjeravala osvojiti te regije.¹²⁹ U bošnjačkim interpretacijama rata obrana Livna, kao integralni dio hrvatskog udjela u opstojnosti BiH, sustavno se ignorira. U tom su tumači poput ratnih generala ABiH čak i korektniji od osoba koje imaju status profesionalnih povjesničara.¹³⁰ Srpska historiografija je skromnijeg opsega, no u nekoliko slučajeva koji se dotiču problema - jednostavno ga ignoriraju. S obzirom da se radi o radovima isključivo istog autora pobuda za takav čin nije posve jasna.¹³¹

Nakon hrvatskoga poraza na Kupresu, potom uspješne obrane Šuice, a zatim i nekoliko dana poslije uspješne obrane Livna, zaokružena je obrana jugozapadne BiH. Rezultat te obrane bio je stvaranje čvrste i kontinuirane crte razdvajanja duže od 100 km na koju je zatim oslonjena i uvezana crta koju je držao HVO u Prozoru i Rami, odnosno Uskoplju (Gornjem Vakufu) i Bugojnu. Uz veće i manje otpore na tom dijelu crte angažirani su i Muslimani iz Teritorijalne obrane BiH u Uskoplju i Bugojnu. Istovremeno je osigurano zaleđe Republike Hrvatske na dijelu od Sinja do Metkovića, te je uvezana crta između Sinja i Livna. Značenje obrane Livna vidjelo se u završnici Domovinskoga rata. Operacijski ciklus hrvatskih snaga počeo je u studenom 1994. na području Livna i završen je potkraj srpnja 1995. zauzimanjem Bosanskoga Grahova i Glamoča, nekoliko dana prije *Oluje*, pa ima temelja u mišljenju da je pobuna Srba u Hrvatskoj realno slomljena u operacijama hrvatskih snaga na Livanjskom polju i planini Dinari.

129 *Isto*, II., str. 355, 359.

130 HASAN EFENDIĆ, *Ko je branio Bosnu*, Udruženje građana plemićkog porijekla BiH, Sarajevo, 1999.; RASIM DELIĆ, *Armija Republike Bosne i Hercegovine - nastanak, razvoj i odbrana zemlje*, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 2007.; MESUD ŠADINLIJA, *Između pravde i realpolitike. Odnos mirovnih planova i vojnih operacija u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995.*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sveučilišta u Sarajevu, Sarajevo, 2018., str. 159.

131 BOJAN B. DIMITRIJEVIĆ, *Modernizacija i intervencija. Jugoslovenske oklopne jedinice 1945-2006*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2010.; D. KUKO-BAT - B. B. DIMITRIJEVIĆ, *2. krajiški korpus Vojske Republike Srpske*, str. 175, 289-290; BOJAN B. DIMITRIJEVIĆ, *General Mladić i Vojska Republike Srpske, Catena mundi* - Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2019., str. 55-56.